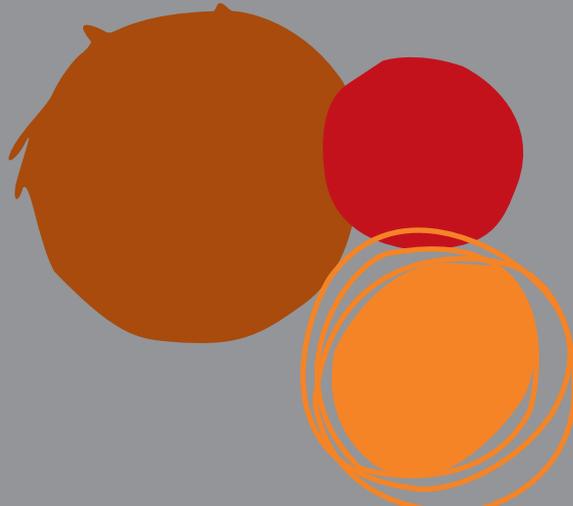




नागरिक संवादमार्फत
संघीय शब्दावली

FEDERAL TERMINOLOGY
THROUGH CITIZEN DIALOGUES





नागरिक संवादमार्फत
संघीय शब्दावली

FEDERAL TERMINOLOGY
THROUGH CITIZEN DIALOGUES

FEDERAL TERMINOLOGY THROUGH CITIZEN DIALOGUES

This is an International IDEA publication. International IDEA publications are independent of specific national or political interests. Views expressed in this publication do not necessarily represent the views of International IDEA, its Board or its Council members.

© International Institute for Democracy and Electoral Assistance 2014
Applications for permission to reproduce or translate all or any part of this publication should be made to:

International IDEA
SE 103 34 Stockholm
Sweden

International IDEA encourages dissemination of its work and will promptly respond to requests for permission to reproduce or translate its publications.

Designed by Subarna Humagai

ISBN: 978-91-87729-10-2

नागरिक संवादमार्फत संघीय शब्दावली

यो इन्टरनेसनल आइडियाको प्रकाशन हो । इन्टरनेसनल आइडियाका प्रकाशनहरू कुनै राष्ट्र वा राजनीतिक स्वार्थबाट स्वतन्त्र छन् । यस प्रकाशनमा ब्यक्त गरिएका विचारले इन्टरनेसनल आइडिया, यसको सञ्चालक समिति वा परिषद् सदस्यहरूका विचारको प्रतिनिधित्व गर्दैनन् ।

© इन्टरनेसनल आइडिया, २०१४

यस प्रकाशनको पुनःमुद्रण वा कुनै अंश सामार गर्नका लागि अनुमति लिन निम्न ठेगानामा निवेदन दिनुपर्नेछ :

International IDEA
SE- 103 34 Stockholm
Sweden

इन्टरनेसनल आइडिया आफ्ना कार्यको सूचना सम्प्रेषणलाई प्रोत्साहन गर्दछ र आफ्ना प्रकाशनहरूलाई पुनः मुद्रण वा अनुवादका लागि अनुरोध गरिएमा तुरन्त जवाफ दिनेछ ।

ग्राफिक डिजाइन : सुवर्ण हुमगाई

ISBN : 978-91-87729-10-2

शब्दावलीका बारेमा

जनमानसमा विवादित रहेका संघीय शब्दहरूको उपयुक्त एवं साभ्ना परिभाषा खोज्ने प्रयासस्वरूप आयोजना गरिएका नागरिक संवादहरूमार्फत गरिएको संग्रह हो- संघीय शब्दावली । संघीयता नेपालमा नयाँ अवधारणा हो तथा संविधान निर्माण प्रक्रिया चलिरहँदा संघीयतासँग सम्बन्धित धेरै नयाँ शब्दको उत्पत्ति पनि भएको थियो । यसैगरी संघीयताको स्वरूप निर्माणहरूसँग सम्बन्धित कतिपय असहमतिहरू गलत र भ्रामक सूचनाहरूमा आधारित रहेको पाइएका थिए । यस्ता शब्दहरूको साभ्ना परिभाषा पहिल्याउनका लागि विज्ञहरू, राजनीतिक नेताहरू र नागरिकहरूका बीच थप छलफल हुनुपर्ने आवश्यकता महसुस गरिएको थियो । यो शब्दावली तयार गर्नुको उद्देश्य त्यस्ता सार्वजनिक छलफल सहजीकरण गर्नु रहेको थियो, यसकारण यसमा सकभर सरल भाषाको प्रयोग गरिएको छ, ताकि यस शब्दावली सबैलाई बुझ्न सजिलो होस् ।

इन्टरनेसनल आइडियाको संयोजनमा एउटा विज्ञहरूको समूहले शब्दावलीको शून्य मस्यौदा तयार गरेको थियो । संघीयतासँग सम्बन्धित शब्दावलीहरू विभिन्न स्रोतहरूबाट संकलन गरिएका थिए, जस्तै: संविधानसभाका अवधारणापत्रहरू, नेपालका विभिन्न समाचारपत्रहरूमा प्रकाशित लेखहरू, राजनीतिक दलका घोषणापत्रहरू तथा राजनीतिक नेताहरूका भाषणहरू । अर्को

विज्ञहरूको समूहबाट यस शून्य मस्यौदाको पुनरावलोकन गरिएको थियो । प्राप्त सुझावहरू समावेश गरी पहिलो मस्यौदा तयार गरिएको थियो । पहिलो मस्यौदा केही छानिएका राजनीतिक नेताहरूद्वारा पुनरावलोकन गरिएको थियो, जो आफ्ना दलमा संघीय मामिला हेर्ने जिम्मेवारीमा बसेका थिए ।

यस दोस्रो मस्यौदा विभिन्न जातजाति तथा राजनीतिक दलका बीच आयोजना गरिएका शृंखलाबद्ध नागरिक संवादहरूमा छलफलका लागि लिएको थियो । यी संवादहरू विराटनगर, पोखरा, धनगढी, चितवन, वीरगन्ज र नुवाकोटमा आयोजना गरिएका थिए । यी नागरिक संवादहरूको उद्देश्य संघीयताबारे फरक विचार राख्ने विभिन्न जातजातिका व्यक्तिलाई एउटै मञ्चमा ल्याएर संघीयताका विषयमा छलफल गराउनु रहेको थियो । संघीयता के हो र के होइन, संघीयताको लक्ष्य के हो तथा पहिचानमा आधारित वा क्षमतामा आधारित संघीयताले आम जनताको जीवनमा के अर्थ राख्छ भन्ने विषयमा छलफल गराउनु नागरिक संवादको अर्को उद्देश्य थियो ।

स्थानीय समूहहरूले आफैँ कार्यक्रम आयोजना गरेर कार्यक्रमको सभापतित्व ग्रहण गरे, सामाजिक समूहहरूलाई सहभागिताका

लागि आमन्त्रण गरे, तथा इन्टरनेसनल आइडियाले आवश्यक स्रोत व्यक्तिहरू र मस्यौदा शब्दावली उपलब्ध गरायो । अर्को शब्दमा संघीयताको महत्व विषयक रचनात्मक छलफल प्रारम्भका लागि शब्दावली उत्कृष्ट सामग्री बन्न पुगेको थियो । यस अतिरिक्त नागरिक संवादबाट केही महत्वपूर्ण शब्दहरू शब्दावलीमा थप गर्न सुभाब पनि आएका थिए: जस्तै साभा पहिचान ।

प्रदेशहरूको नाम र सिमाना सुभाउने सामाजिक समूहहरूको पुनित उद्देश्यका लागि यस्ता संवादहरू जनस्तरमा निरन्तर आयोजना भई नै रहनेछन् । सिद्धान्ततः प्रदेशहरूको नाम र सिमाना प्रस्तावित प्रदेशका स्थानीय बासिन्दाबाट नै तय गरिन्छ । यसैगरी सामाजिक समूह तथा व्यक्तिहरूबीच संघीयता विषयमा छलफल र वादविवाद गरी सबैलाई मान्य समाधान पहिल्याउने उद्देश्यका लागि यस्ता संवाद आयोजना भई नै रहनेछन् ।

संविधान निर्माण प्रक्रियापश्चात आदिवासी जनजाति पूर्व सभासदहरू, ब्राह्मण र क्षेत्री समाज, मधेसी नेता तथा पत्रकारहरूसँग परामर्श संवाद काठमाडौंमा पनि आयोजना गरिएका थिए । शब्दावलीमा सुभाब प्राप्त गर्ने एवं सामाजिक समूहहरू, राजनीतिक दल एवं नागरिक समाजमाभ अर्थ र परिभाषाहरूमा सहमति प्राप्त गर्ने उद्देश्यका लागि यस्ता संवाद आयोजना गरिएको थियो । सहभागीबाट शब्दावलीमा सम्मति प्राप्त भयो । शब्दावलीलाई अन्तमा अन्तर्राष्ट्रिय विज्ञहरू इन्टरनेसनल आइडियाका एसिया प्यासिफिक निर्देशक एन्ड्रु एलिस र इन्टरनेसनल आइडिया

नेपालका मिसन प्रमुख लीना रिक्किला तामाड र प्रोफेसर चेरिल साउन्डरले पुनरावलोकन गरेका थिए ।

यो शब्दावली प्रकाशनमा सहयोगका लागि नेपालको लागि रोयल नर्वेजियन राजदुतावास र फिनल्याण्ड सरकार प्रतिआभारी छौ । शब्दावली निर्माणमा योगदान गर्ने शब्दावली निर्माण टोलीका सदस्यहरू प्रो. कृष्ण हाछेथु, पूर्व राजदूत विजयकान्त कर्ण, डा. दीपकप्रकाश भट्ट, रेशम गुरुड, विधाता पौडेल लगायतलाई र इन्टरनेसनल आइडियाका खुशीप्रसाद थारु र रीता राईलाई धन्यवाद ज्ञापन गरिन्छ । पुनरावलोककर्ताहरू प्रो. पिताम्बर शर्मा, सिके लाल, प्रो. पूर्णमान शाक्य, डा. मुक्तासिं लामा र प्रशान्त भालाई पनि धन्यवाद ज्ञापन गरिन्छ । राजनीतिक स्तरमा शब्दावलीमा सुभाब प्रदान गर्नुभएका राजनीतिक नेताहरूलाई पनि धन्यवाद ज्ञापन गरिन्छ । अन्तमा, हामी नागरिक संवादमा सहभागी हुनुभएका सबै सहभागीहरूमा उहाँहरूको योगदान एवं शब्दावलीका लागि दिइएको प्रेरणाका लागि आभार व्यक्त गर्दछौ ।

लीना रिक्किला तामाड

क्षेत्रिय निर्देशक

एसिया तथा प्यासिफिक

इन्टरनेसनल आइडिया, नेपाल

About this Glossary

This Glossary on Federal Terms was compiled through citizen dialogues in an effort to come up with not only a proper, but also a shared, definition of contested federal terms based on a common understanding. Federalism is a new concept in Nepal and many new words and terms related to federalism were introduced during the constitution building process. Furthermore, it seems that many disagreements regarding federal design were based on misinformation and disinformation about federalism. It was recognized that more discussions amongst experts, political leaders and citizens were needed in order to come up with common definitions for such terms. This glossary was written to facilitate such public debate and, hence, the language used is as simple as possible to ensure that the glossary is accessible to the general public.

A zero draft of the glossary was prepared by a team of experts invited by International IDEA. The federalism related terms were selected from different sources including the concept papers of the Constituent Assembly committees, articles on federalism published in various newspapers in Nepal, the manifestos of

political parties and speeches made by political leaders. This draft was reviewed by another team of experts and their feedback incorporated into the first draft. The first draft was reviewed by selected leaders of political parties who had been assigned the task of looking at federalism related issues by their own parties.

The second draft was taken to a series of citizen dialogues organized between social groups and political parties for their comments. These dialogues took place in Biratnagar, Pokhara, Dhangadi, Chitwan, Birgunj and Nuwakot. The objective of these dialogues was to bring social groups with conflicting views on federalism around the same table to discuss federal terms. Another purpose was to discuss what federalism is and what it is not, the goals of federalism and what the identity or capacity-based federalism actually means to various groups. The groups themselves organized and chaired these dialogues, inviting their own social groups to participate, and International IDEA provided the resource persons and draft glossary for discussion. In other words, the glossary was an excellent pretext for starting a debate on topics of importance in federalism

in a constructive manner. In addition, a number of interesting proposals were generated for words and terms to be added, such as the term *sajha pahichan* (common identity).

These dialogues are to continue with the ambitious objective of these groups providing proposals about the names and boundaries of provinces. Ideally, the names and boundaries should be decided at the level that the provinces will be formed. Another objective is to create a platform for groups and individuals to discuss, debate and put forward their views on federalism towards finding a solution that everyone can live with.

Consultation dialogues were also organized in Kathmandu with the former Constituent Assembly members and leaders from indigenous communities (Adhibasi/Janajatis), Brahmin and Chhetri groups, Madhesi politicians and journalists following the constitution making process. The dialogues aimed at obtaining feedback on the glossary and achieving a consensus on meanings and definitions among social groups, political parties and civil society. The glossary was endorsed by the participants in the dialogue. The glossary was finally reviewed by international experts including Andrew Ellis, Director of International IDEA for Asia and the Pacific, Leena Rikkila Tamang, Head

of Mission, International IDEA/Nepal and Professor Cheryl Saunders.

We are grateful to Royal Norwegian Embassy to Nepal and Government of Finland for the support in producing this glossary. International IDEA extends its thanks to all who contributed to the glossary making including glossary team members Professor Krishna Hachhethu, Former Ambassador Vijay Kant Karna, Dr Deepak Prakash Bhatt, Resham Gurung and Bidhata Paudel, as well as Khushee Tharu (International IDEA) and Rita Rai (International IDEA). Thanks also go to the reviewers including Professor Pitamber Sharma, CK Lal, Professor Purna Man Shakya, Dr Mukta Singh Lama and Prashant Jha. We also thank the leaders of the political parties who provided feedback on the glossary from a political perspective. Finally, we are grateful to all the participants in the citizen dialogue for their contributions and most of all for their inspiration for this glossary.



Leena Rikkila Tamang
Regional Director, Asia and the Pacific
International IDEA, Nepal

ACRONYMS

रापुसराबॉस - राज्य पुनःसंरचना तथा राज्यशक्तिको बाँडफाँड समिति

CRSDSP- Committee on Restructuring of State and Distribution of State Powers

CPRMMC - Committee on Protection of Rights of Minority and Marginalized Community

CNRERRD- Committee on Natural Resources, Economic Rights and Revenue Distribution

SRHLRC- State Restructuring High Level Recommendation Commission

Contributors

Professor Krishna Hachhethu
Former Ambassador Vijay Kant Karna
Dr Deepak Prakash Bhatt
Mr Resham Gurung
Ms Bidhata Paudel

International IDEA

Ms Leena Rikkila Tamang
Mr Khushee Prasad Tharu
Ms Rita Rai

Reviewers

Professor Pitambar Sharma
Professor Purna Man Shakya
Dr Mukta Sing Lama
Mr CK Lal
Mr Prasant Jha

Citizen Dialogue organizers:

Biratnagar

The Nepal Federations of Indigenous Nationalities,
Morang
Madheshi Intellectual Society, Biratnagar
New Nepal Research Center, Biratnagar

Birgunj

Center for Social Research , Birgunj

Chitwan

Constitution Information Center, Chitwan
Diyalo Family, Chitwan

Dhangadi

Constitution Information Center, Kailali
Creation of Creative Society, Dhangadi
Backward Society Education, Dhangadi

Nuwakot

Constitution Information Center, Nuwakot
Inter party Women Alliance, Nuwakot

Pokhara

Constitution Information Center, Pokhara
Nepal Intellectual Forum, Pokhara

In addition, Citizen Dialogues were organized with former CA members from Madhesi, Indigenous People, Brahmin and Chhetri Society and journalists in Kathmandu.

अन्तरनिर्भरता	<p>संघीय देशका प्रदेशहरू कुनै न कुनै प्रकारले एकआपसमा अन्तरनिर्भर हुन्छन् । साभ्ना सेवा र लक्ष्य हासिल गर्न, अन्तर प्रादेशिक सेवाहरू, जस्तै- यातायात, शिक्षा आदि प्रदान गर्न, अन्तर प्रादेशिक वाणिज्य सञ्चालन गर्न, स्रोतसाधन परिचालन गर्न र एकअर्कामा आइपर्ने समस्या हल गर्नका निम्ति आवश्यक क्षेत्रमा सहयोग आदानप्रदान गरिन्छ । यसैलाई अन्तरनिर्भरता भनिन्छ ।</p>
अन्तर-प्रदेश सम्बन्ध	<p>एक प्रदेश र अर्को प्रदेशको सम्बन्ध बहुआयामिक हुन्छ । यसको रूप द्विपक्षीय र बहुपक्षीय दुवै हुन्छ । प्रदेशहरूबीच एकआपसमा मेलमिलाप र विवाद दुवै सँगसँगै गएका हुन्छन् । साभ्ना हितका विषय, अन्तर प्रादेशिक वाणिज्य, प्राकृतिक स्रोतको साभ्ना उपयोग, पर्यावरण संरक्षण आदि विषयमा एक प्रदेश र अर्को प्रदेशबीच आपसी सहयोग हुने गर्दछ ।</p> <p>संविधानसभको रापुसराबाँस (राज्य पुनःसंरचना तथा राज्यशक्तिको बाँडफाँड समिति) ले अन्तर-प्रदेश सम्बन्ध, सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तमा आधारित हुनेछ भनेर मार्ग निर्देशन गरेको पाइन्छ । साथै, एक प्रदेशबाट अर्को प्रदेशमा मानिस र बस्तुको आवतजावतमा पूर्ण स्वतन्त्रता हुने व्यवस्था गरेको पाइन्छ ।</p>
अन्तर-प्रादेशिक परिषद	<p>राष्ट्रिय विकास नीति तय गर्न, केन्द्र र प्रदेशबीच आर्थिक विकासको सवालमा समन्वय गर्न, संघीय एकाइहरूबीच विवाद निराकरण र राष्ट्रिय महत्त्वको विषयमा निर्णय गर्नका लागि संघीय देशहरूले यस्ता संयन्त्रको व्यवस्था गरेका हुन्छन् ।</p> <p>अन्तर-प्रादेशिक परिषद संघ र प्रदेशबीच एवं प्रदेश-प्रदेशबीच उत्पन्न विवाद समाधान गर्न तथा समाधान हुन नसकेका राजनीतिक प्रकृतिका विवाद संघीय व्यवस्थापिकामा सिफारिश गर्न प्रथम संविधानसभको रापुसराबाँसबाट संयन्त्र प्रस्ताव गरिएको थियो ।</p>

अवशिष्ट अधिकार	<p>कुनै पनि संघीय एकाइ (केन्द्र, प्रदेश, स्थानीय सरकार र स्वायत्त क्षेत्र) को सूचीमा नपरेका अर्थात शेष रहेको विषयवस्तुको सम्बन्धमा विधायिकी एवं कार्यकारिणी अधिकार नै अवशिष्ट अधिकार हो । अधिकांश संघीय देशहरूमा यो अधिकार प्रदेशलाई दिइएको हुन्छ भने केही देशमा केन्द्रमा रहने व्यवस्था गरिएको हुन्छ ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको रापुसराबाँसको मस्यौदामा अवशिष्ट अधिकार संघमा रहने प्रस्ताव गरिएको थियो । तर राज्यको पुनःसरचना उच्चस्तरीय सुभावाय आयोगले अवशिष्ट अधिकार केन्द्र र प्रदेश दुवैमा रहने सिफारिश गरेको थियो ।</p>
अनुमोदन	<p>कुनै आदेश वा निर्णयमा दिइने अन्तिम स्वीकृतिलाई अनुमोदन भनिन्छ । कार्यकारिणी अंगले कुनै खास अवस्था वा विषयका सम्बन्धमा गरेको निर्णय व्यवस्थापिकाबाट अनुमोदन गराउनुपर्ने बाध्यात्मक व्यवस्था संविधानमा राखिएको हुन्छ । अनुमोदन हुन नसके त्यस्तो आदेश वा निर्णय स्वतः निष्क्रिय हुन्छ ।</p> <p>राष्ट्रप्रमुखले कुनै प्रादेशिक व्यवस्थापिका वा सरकार निलम्बन वा विघटन गरे सो निलम्बन वा विघटन संघीय व्यवस्थापिकाबाट अनुमोदन गराउनुपर्ने गरी प्रथम संविधानसभाको रापुसराबाँसको प्रतिवेदनमा प्रस्ताव गरिएको थियो ।</p>
आरक्षण	<p>राज्यको मूलप्रवाहबाट बाहिर परेका वा पारिएका समुदायलाई सरकारी, गैरसरकारी र निजी क्षेत्रमा प्रवेश गराउन निश्चित संख्या वा प्रतिशत तोकेर अवसर प्रदान गर्ने व्यवस्थालाई आरक्षण भनिन्छ । यस्तो व्यवस्था शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, सामाजिक सुरक्षा आदि क्षेत्रमा कानूनी रूपमै गरिएको हुन्छ । यसबाट निम्न वर्ग र बहिष्कृत समुदाय लाभान्वित भई उनीहरूको सशक्तीकरण हुने अपेक्षा राखिएको हुन्छ । आरक्षणको व्यवस्था राजनीतिक प्रतिनिधित्वका लागि पनि हुन सक्छ ।</p>

<p>अल्पसंख्यक तथा बहुसंख्यक समुदाय</p>	<p>अल्पसंख्यक भन्नाले त्यस सामाजिक समूहलाई जनाउँछ जुन राज्यको बाँकी जनसंख्याभन्दा संख्यात्मक रूपमा कम हुन्छ, जो राज्यमा प्रभुत्वविहीन हुन्छ जसका सदस्य आर्थिक, सामाजिक, शैक्षिक हैसियतमा पछाडि पारिएका छन् तथा उत्पीडन र विभेदमा पारिएका छन् । यस्ता समूहको विशिष्ट जातीय, धार्मिक तथा भाषिक विशेषता हुन्छ तथा यस्ता विशेषताको संरक्षणमा ऐक्यबद्धता प्रकट गर्छन् । समाजशास्त्रीय अल्पसंख्यक भनेको संख्यात्मक अल्पसंख्यकभन्दा फरक हुन्छ जसमा ती समूह पर्छन् जुन सामाजिक हैसियत, शिक्षा, रोजगारी, सम्पत्ति र राजनीतिक शक्ति सम्बन्धमा प्रभुत्वशाली समूहभन्दा कमजोर हुन्छन् । संख्यात्मक आधारमा बहुसंख्यक समुदाय भन्नाले कुनै खास स्थानमा रहेका कूल जनसंख्याको ५० प्रतिशतभन्दा बढी जनसंख्या रहेको समूह बुझिन्छ । जनसंख्यामा सापेक्षित रूपले कमै भए पनि राज्यशक्तिमा प्रभुत्व राख्ने समूहलाई पनि बहुसंख्यक समूह भनिन्छ ।</p> <p>संख्यात्मक रूपमा कुनै खास स्थानको कूल जनसंख्यामा आधाभन्दा बढी भएको समुदायहरूलाई बहुसंख्यक समुदाय भनिन्छ । साथसाथै संख्यामा सानो वा ठूलो जे भए पनि राज्यसत्तामा प्रभुत्व भएको समुदायलाई पनि बहुसंख्यक समुदायका रूपमा लिने गरिएको छ ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको अल्पसंख्यक तथा सीमान्तकृत समुदायको हकअधिकार संरक्षण समितिले गरेको परिभाषाअनुसार "अल्पसंख्यक समुदाय भन्नाले राज्यद्वारा सबैखाले विभेद र उत्पीडनमा पारिएका समुदायलाई सम्झनुपर्छ । यो शब्दले यस्तो विभेद र उत्पीडन भोग्दै आएका कम जनसंख्या भएको जातीय, धार्मिक वा भाषिक समुदायसमेतलाई जनाउँछ" । बहिष्कृत तथा सीमान्तकृत समूह जस्तै दलित, महिला, आदिवासी जनजाति र मधेसीलाई पनि अल्पसंख्यक भन्ने गरिन्छ । यस अतिरिक्त संख्यामा ज्यादै न्यून भएको, राज्य शक्तिमा प्रतिनिधित्व हुँदै नभएको र लोपोन्मुख अवस्थामा रहेका, जस्तै- राउटे, कुसुण्डा आदिलाई अति अल्पसंख्यक भनिन्छ ।</p>
----------------------------------------	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

आत्मनिर्णयको अधिकार	<p>आत्मनिर्णयको अधिकार एक बहुआयामिक अवधारणा हो । अन्तर्राष्ट्रिय कानूनले यसलाई कुनै खास देशभित्र बसोबास गर्ने आदिवासीको अधिकारका रूपमा लिने गरेको छ साथै यसले एक सार्वभौम राष्ट्रको अधिकार पनि जनाउँछ । उपनिवेशबाट मुक्त भएका स्वतन्त्र राज्यहरूको आन्तरिक र बाह्य सम्प्रभुतालाई बोध गर्न यो शब्द प्रयोग गर्ने गरिन्छ । लेनिनबाट प्रतिपादित सिद्धान्तअनुसार यो संघीय एकाइहरूको छुट्टिन पाउने तहसम्मको अधिकार हो । यस्तो संवैधानिक व्यवस्था अहिले इथियोपियामा मात्र छ । आत्मनिर्णयको अधिकारलाई समुदायविशेषको स्वशासनको अवधारणाका रूपमा पनि परिभाषित गरिएको छ । तर यसको अर्थ छुट्टै राष्ट्र हुने होइन बरु न्यूनतम रूपमा समुदायको संस्कृति र धरोहर संरक्षणको सुनिश्चितता गर्नु हो । साथै केही राजनीतिक स्वायत्तता पनि प्रदान गर्नु हो । यस अधिकारको प्रयोगबाट कुनै व्यक्ति वा अन्य समुदायको अधिकार हनन् हुनु हुँदैन ।</p> <p>नेपालमा आत्मनिर्णयको अधिकारबारे बुभाइमा एकरूपता छैन । जस्तै- प्रथम संविधानसभाको संवैधानिक समितिले यसलाई व्यक्तिको अधिकारका रूपमा लिएको थियो भने राष्ट्रिय हित संरक्षण समितिले प्रदेश र स्थानीय सरकारको अधिकारका रूपमा र रापुसराबाँसले समुदायको अधिकारका रूपमा । तर आत्मनिर्णयको अधिकार भनेको देशबाट छुट्टिएर जान नपाउने अधिकारका रूपमा परिभाषित गर्ने कुरामा सबै समितिहरूको समान धारणा रहेको थियो ।</p>
आर्थिक समानीकरण	<p>आर्थिक दृष्टिकोणले संघीय देशका प्रदेशहरू समान हुँदैनन् । तुलनात्मक रूपमा कुनै बढी विकसित हुन्छन् भने कुनै कम विकसित । यिनीहरूबीच विद्यमान आर्थिक खाडललाई क्रमशः घटाउँदै जाने विधिलाई आर्थिक समानीकरण भनिन्छ । यसका लागि राष्ट्रिय कोष वितरण गर्दा कम विकसित प्रदेशहरूलाई विशेष प्राथमिकता दिइन्छ ।</p>

<p>आदिवासी जनजाति</p>	<p>आदिवासी भन्नाले त्यस्तो समुदायलाई जनाउँछ जसको आफ्नै मातृभाषा र रीतिरिवाज, परम्परागत थातथलोसहितको छुट्टै सांस्कृतिक पहिचान, छुट्टै सामाजिक संरचना र लिखित वा अलिखित इतिहास हुन्छ साथै आफ्नो पुर्ख्यौली भूमिसँग अटुट सम्बन्ध राख्छ ।</p> <p>नेपालमा उत्पत्तिका आधारमा हिन्दु वर्ण व्यवस्थाभित्र नपर्ने जातिहरूलाई जनजाति भनिन्छ । साथै, यी जातिलाई नेपालमा आदिवासी भनेर पनि सम्बोधन गर्ने गरिन्छ । सबै जनजाति आदिवासी नहुन पनि सक्छन् । नेपाल सरकारले ५९ वटा समुदायलाई आदिवासी जनजातिमा सूचीकृत गरेको छ । मानव विकास सूचकांकका आधारमा यी समुदायलाई उन्नत, सुविधा वञ्चित, सीमान्तकृत, अति सीमान्तकृत र लोपोन्मुख गरी ५ वटा समूहमा विभाजित गरिएको छ ।</p>
<p>एकल पहिचान</p>	<p>कुनै एउटा जातजाति, भाषा, संस्कार र संस्कृतिको मात्रै चिनारीलाई एकल पहिचान भनेर बुझिन्छ ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको रापुसराबाँसले प्रस्ताव गरेका प्रदेशहरू, जस्तै- तमुवान, मगरात, लिम्बुवान, नेवा आदिलाई प्रादेशिक स्तरमा एकल जातीय पहिचानलाई सम्बोधन गरेर बनाइएको प्रदेश भनिन्छ । तर यसरी प्रदेशको संरचना गर्दा देशको बृहत राष्ट्रिय चिनारीचाहिँ बहुपहिचान नै हुन्छ ।</p>
<p>केन्द्र-प्रदेश सम्बन्ध</p>	<p>केन्द्र र प्रदेश संघीय व्यवस्थाको दुई फरकफरक एकाइ हुन् । यी दुईबीचको सम्बन्ध राज्यशक्तिको बाँडफाँडको स्वरूपले निर्धारण गरेको हुन्छ । कहाँ केन्द्र बलियो हुन्छ र त्यसले प्रादेशिक मामिलामा प्रभाव पार्न र हस्तक्षेप गर्न सक्छ भने कहाँ प्रदेश बलियो हुन्छ र यसको प्रादेशिक स्वतन्त्रता र स्वायत्ततामा केन्द्रको भूमिका गौण हुन्छ । तर सफल संघीय अभ्यासका लागि यी दुईबीचको सम्बन्ध सहयोगात्मक, समन्वयात्मक र सहमतीय हुनु आवश्यक छ ।</p>

<p>एकात्मक र संघात्मक व्यवस्था</p>	<p>एकात्मक व्यवस्था संविधानतः देशको सम्पूर्ण राज्यशक्ति एउटै केन्द्रमा रहने व्यवस्था हो । यस प्रणालीमा कार्यपालिका, व्यवस्थापिका र न्यायपालिका केन्द्रीय तहमा मात्र रहेको हुन्छ । स्थानीय सरकारको व्यवस्था केन्द्रको एकाइका रूपमा मात्र गरिएको हुन्छ । कतिपय देशमा विकेन्द्रीकरण तथा शक्ति निक्षेपीकरणको व्यवस्थाअनुरूप स्थानीय सरकारलाई अधिकार सम्पन्न बनाइएको हुन्छ ।</p> <p>संघीय प्रणालीमा राज्यशक्तिको प्रयोग गर्न न्यूनतम दुई तहको सरकार हुन्छ । कतिपय देशमा केन्द्र र प्रदेशको अतिरिक्त स्थानीय सरकार र विशेष संरचनाको पनि व्यवस्था गरिएको हुन्छ । सामान्यतः हरेक तहमा खासगरी केन्द्र र प्रदेशमा सरकारका तीन वटा अंग- कार्यपालिका (सरकार), व्यवस्थापिका (संसद) र न्यायपालिका (अदालत) रहन्छन् । प्रत्येक तहको सरकारको अधिकारक्षेत्र संविधानमै उल्लेख गरिएको हुन्छ । संघीय प्रणालीमा साभा उद्देश्यका लागि केन्द्रीय सरकारले काम गर्छ भने क्षेत्रीय उद्देश्यका लागि प्रादेशिक सरकारले काम गर्छ ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको राज्य पुनःसंरचना तथा राज्यशक्तिको बाँडफाँड समिति (रापुसराबाँस) ले संघ, प्रदेश, स्थानीय सरकार गरी तीन तहको संघीय व्यवस्था प्रस्ताव गरेको थियो । यसअतिरिक्त विशेष संरचनाको पनि प्रस्ताव गरेको थियो जसअन्तर्गत स्वायत्त क्षेत्र, संरक्षित क्षेत्र र विशेष क्षेत्रको व्यवस्था हुनेछ । हरेक तह (संघ, प्रदेश, स्थानीय सरकार, र स्वायत्त क्षेत्र) को विधायिकी, कार्यकारिणी, न्यायिक र अन्य अधिकारहरू सूचीकृत गरिएको छ । यसअतिरिक्त केन्द्र र प्रदेशबीच साभा अधिकारको सूचीको पनि व्यवस्था गरिएको थियो ।</p>
------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

<p>केन्द्र र यसको अधिकार क्षेत्र</p>	<p>संघीय संरचनामा केन्द्र भन्नाले केन्द्रीय सरकारलाई जनाउँछ । केन्द्रीय सरकारले देशको सम्पूर्ण संरचना जस्तै- प्रदेश, स्थानीय निकाय, विशेष संरचना आदिलाई नेतृत्व र समन्वय गर्दछ । संघीय व्यवस्थापिकाले संघीय सूचीमा रहेका विषयमा देशभरि लागू हुने गरी कानून बनाउन सक्छ । संघको अधिकार भन्नाले संघीय र साभा सूचीमा उल्लेख भएअनुसारका अधिकारलाई जनाउँछ ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको रापुसराबाँसले रक्षा, सेना, परराष्ट्र नीति, मुद्रा लगायत ३० वटा विषयलाई संघको अधिकार सूचीमा सूचीकृत गरेको थियो । यी सूचीकृत विषयमा कानून बनाई देशभरि लागू गर्ने अधिकार संघमा रहन्छ ।</p>
<p>केन्द्रीकृत तथा विकेन्द्रीकृत संघीयता</p>	<p>जुन संघीय व्यवस्थामा देशको महत्त्वपूर्ण अधिकार केन्द्रसँग हुन्छ र प्रदेशहरूलाई अत्यन्त न्यून अधिकार दिइएको हुन्छ, त्यसलाई केन्द्रीकृत संघीयता भनिन्छ । यस्तो व्यवस्थामा महत्त्वपूर्ण अधिकारहरू (अन्तर्राष्ट्रिय मामिला आन्तरिक सुरक्षा वित्तीय मामिला) केन्द्रसँग रहने भएकाले केन्द्र अत्यन्त शक्तिशाली हुन्छ र प्रदेशहरूलाई स्थानीय सेवा वा नीति निर्माणको अधिकार मात्र हुन्छ । भारत यसको उदाहरण हो ।</p> <p>विकेन्द्रीकृत संघीय व्यवस्थामा प्रदेशलाई आआफ्नो क्षेत्रमा पूर्ण स्वायत्तता र आत्मनिर्णयको अधिकार दिइएको हुन्छ साथै केन्द्रले प्रदेशको मामिलामा हस्तक्षेप गर्न पाउँदैन ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको रापुसराबाँसले केन्द्रलाई अवशिष्ट अधिकार प्रदान गरेको थियो; केन्द्रले खासखास अवस्थामा प्रादेशिक सरकार र प्रादेशिक संसद विघटन गर्न सक्छ; प्रदेशको आफ्नो पृथक संविधान हुँदैन; साथै कूल राजस्वको तीन चौथाइभन्दा बढी भाग केन्द्रकै ढुकुटीमा जम्मा हुन्छ । तसर्थ प्रस्तावित व्यवस्था केन्द्रीकृत संघीयताअनुरूपको थियो ।</p>

कोटा निर्वाचन	<p>जनताको मतबाट राज्यको निर्वाचित अंगमा प्रतिनिधित्व हुने विविध विधिमध्ये कोटा निर्वाचन एक हो । खास गरेर बहुसांस्कृतिक देशमा बहिष्करणमा परेका समुदायहरूको पनि राजनीतिक निर्णय गर्ने स्थानमा प्रतिनिधित्व गराउने उद्देश्यले यस्तो निर्वाचन प्रणाली अपनाइएको हुन्छ ।</p> <p>नेपालको संविधानसभाका लागि छुट्याएको कूल ६०१ सदस्यमध्ये समानुपातिकबाट परिपूर्ति हुने ३३५ सदस्य जातीय जनसंख्याको अनुपातमा प्रतिनिधित्व हुने व्यवस्था गरिएको थियो । संविधानसभा सदस्य निर्वाचन ऐन, २०६५ अनुसार राजनीतिक दलहरूले प्राप्त गरेको कूल मतलाई सिटमा परिणत गर्दा त्यसको विभाजन यसप्रकार गरेको थियो : आदिवासी जनजाति ३७, मधेसी ३१, दलित १३, खस-आर्य ३० र पिछडिएको क्षेत्र ४ (उम्मेदवारको संख्या एकभन्दा बढी समूहमा पर्ने भएकाले उम्मेदवारको कूल प्रतिशत सय नाघेको) । यसलाई कोटा निर्वाचन प्रणालीका रूपमा बुझ्न सकिन्छ ।</p>
खस आर्य	<p>खस आर्य भन्नाले हिन्दु वर्णाश्रम व्यवस्थाभित्र पर्ने पहाडी मूलका ब्राह्मण, क्षेत्री, ठकुरी, दसनामी आदिलाई जनाउँछ । सांस्कृतिक रूपले पहाडी दलित यस समूहभित्र पर्ने भए पनि सामाजिक-राजनीतिक रूपमा विशेष अवसर दिनुपर्ने समुदायका रूपमा पृथक अस्तित्व खोजी गर्ने समुदाय भएकाले यो समुदाय खस आर्य समुदायभित्र पर्छ कि पर्दैन भन्ने कुरामा विवाद छ । २०६८ जेठमा सरोकारवाला समूह र तत्कालीन सरकारबीच खस आर्यलाई पनि आदिवासीको सूचीमा दर्ज गर्ने सम्झौता भएको थियो ।</p>

जात	हिन्दु वर्ण व्यवस्थाभित्रको समुदाय जुन वर्णभेदमा आधारित छ त्यस्तो समुदायलाई नेपालमा जात भनिन्छ । यस सामाजिक व्यवस्थामा ब्राह्मण, क्षेत्री, वैश्य र शुद्र गरी ४ वर्ण छन् र त्यसअन्तर्गत विभिन्न जात पर्दछन् ।
जातीय संघीयता	जातीय संघीयताको सार्वभौम परिभाषा छैन र यसको प्रयोगमा पनि एकरूपता छैन । तर जातीय संघीयता भएको भनेर चिनेका राष्ट्रहरू जस्तै- इथियोपिया, बोस्निया-हर्जगोविना र बेल्जियमको अनुभवलाई एकैठाउँ राखेर हेर्ने हो भने जातीय संघीय व्यवस्थाका चारवटा विशेषता हुन्छन् । एक, प्रदेशको संरचना (त्यसको नाम र सिमाना) लक्षित जातिको थातथलोका आधारमा मात्र गरिएको हुन्छ । दुई, प्रदेशको लक्षित जातिलाई मात्र राजनीतिमा अग्राधिकार, प्रशासनमा प्राथमिक अधिकार र प्राकृतिक स्रोतसाधनमाथि प्रथम अधिकार दिएको हुन्छ । तीन, प्रदेशलाई अधिक मात्रामा स्वायत्तता र आत्मनिर्णयको अधिकार प्रदान गरेको हुन्छ । चार, केन्द्रीय सरकारको व्यवस्थापिका, कार्यपालिका र न्यायपालिकाको गठनमा जातिगत प्रतिनिधित्वको व्यवस्था गरिएको हुन्छ ।
जनमत संग्रह	प्रत्यक्ष लोकतन्त्रको अभ्यास गर्ने एक विधि जनमत संग्रह हो । केही गम्भीर राष्ट्रिय महत्त्वको विषयमा जनताबाट निर्वाचित प्रतिनिधिमार्फत होइन बरु देशका सबै वालिग मताधिकार भएका व्यक्तिले मतदान प्रक्रियाबाट निर्णय गर्ने विधिलाई जनमत संग्रह भनिन्छ । प्रदेशको नाम, संख्या र सिमाना परिवर्तन गर्नुपरे जनमत संग्रह विधि अपनाउन सकिने प्रस्ताव संविधानसभाको रापुसराबाँसले गरेको थियो ।

<p>दलित र यसको अधिकार</p>	<p>हिन्दु वर्ण व्यवस्थामा आधारित जातीय छुवाछुत र विभेदका कारण आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, राजनीतिक र शैक्षिक रूपमा पछाडि पारिएको तथा भेदभावबाट ग्रसित समुदायलाई दलितका रूपमा चिनिन्छ । नेपालको पहाड र मधेस दुवै क्षेत्रमा दलितहरू बसोबास गर्दछन् र उनीहरूका बीच भाषा र रहनसहनमा केही भिन्नता पाइन्छ ।</p> <p>दलित समुदायका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य र रोजगारी लगायत राजनीतिक संरचनामा प्रतिनिधित्वको सुनिश्चितताका लागि आरक्षण, सकारात्मक विभेद र अरु विशेष अधिकार प्रदान गर्ने गरेको पाइन्छ । साथै समाजमा विद्यमान जातीय छुवाछुतको अन्त्य दलित अधिकारको सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण पक्ष हो ।</p> <p>संघीय व्यवस्थामा दलित कसरी लाभान्वित हुन्छ भन्ने कुरालाई प्रथम संविधानसभाको रापुसराबाँसबाट सम्बोधन गर्न खोजिएको थियो । यस समितिबाट प्रस्तावित मस्यौदाअनुसार दलितलाई शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, भूमि वितरणमा विशेष अधिकार हुनेछ । यसअतिरिक्त दलितका लागि सरकारी र गैरसरकारी क्षेत्रमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व र निर्वाचित निकायमा थप प्रतिनिधित्वको विशेष व्यवस्था पनि प्रस्ताव गरेको थियो । संविधानसभाको रापुसराबाँसले जनसंख्याको अनुपातको अतिरिक्त केन्द्रीय व्यवस्थापिकामा ३ प्रतिशत र प्रादेशिक व्यवस्थापिकामा ५ प्रतिशत थप प्रतिनिधित्वको व्यवस्था गरेको थियो ।</p>
---------------------------	-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

<p>धर्मनिरपेक्षता</p>	<p>राज्य सञ्चालन एवं नीति निर्धारण प्रक्रियामा धर्मको हस्तक्षेप हुन नदिनु र सबै धर्म मान्ने नागरिकलाई राज्यको नीति, संविधान र कानूनले समान रूपमा हेर्ने राजनीतिक र संवैधानिक सिद्धान्तलाई धर्मनिरपेक्षता भनिन्छ । धर्मनिरपेक्ष राज्यमा राज्यको आफ्नो कुनै धर्म हुँदैन । अल्पसंख्यक धर्मावलम्बीको सुरक्षामा राज्यको भूमिका भने धर्मनिरपेक्षताको सिद्धान्तविपरीत मानिँदैन ।</p> <p>नेपाललाई पहिले हिन्दु अधिराज्य भनेर चिनिन्थ्यो र यस्तो प्रावधान नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ मा थियो । २०६३ जेठमा भएको राजनीतिक घोरणाले नेपाललाई धर्मनिरपेक्ष राज्य बनाइयो जसलाई अन्तरिम संविधान २०६३ ले ग्रहण गरेको छ । यसको प्रयोग नेपाल र भारतमा भएको छ । त्यसलाई मध्यनजर गर्ने हो भने धर्मनिरपेक्षताको अर्थ सबै धर्मलाई सम्मान गर्नु हो ।</p>
<p>नामकरण</p>	<p>संघीय व्यवस्थामा प्रदेशहरू निर्माण गर्दा त्यसको नामकरण सम्बन्धमा विश्वमा विभिन्न अभ्यास पाइन्छन् । कहीं जातजाति वा समुदाय वा भाषा वा सांस्कृतिक पहिचानका आधारमा नामकरण गरिएको हुन्छ भने कहीं भूगोल, इतिहास, धार्मिक स्थल, नदीनालाको नामलाई अनुकरण गरिएको हुन्छ । कहीं मिश्रित पाइन्छ अर्थात एउटै संघीय देशका कुनै प्रदेशको नाम जातीय आधारमा राखिएको हुन्छ भने कुनैको नाम गैरजातीय आधारमा हुन्छ ।</p> <p>नेपालको सन्दर्भमा प्रदेशको नाम परिवर्तन गर्न सक्ने व्यवस्था प्रथम संविधानसभाको रापुसराबाँसले सिफारिश गरेको थियो । जसअनुसार प्रदेशको नाम परिवर्तन गर्ने निर्णय सम्बन्धित प्रदेशको व्यवस्थापिकाले गर्ने र त्यसलाई केन्द्रीय व्यवस्थापिकाले अनुमोदन गर्नुपर्ने; यदि अनुमोदन भएन भने सम्बन्धित प्रदेशमा गरिने जनमत संग्रहबाट अन्तिम निर्णय हुनेछ ।</p>

निलम्बन र विघटन	<p>कुनै प्रदेशले राष्ट्रिय सार्वभौमिकता, अखण्डता र देशको शान्ति व्यवस्थामा खलल पुग्ने किसिमको कुनै कार्य गरे संघीय सरकारको सिफारिशमा राष्ट्रप्रमुखले आवश्यकताअनुसार त्यस प्रदेशको सरकार र व्यवस्थापिका निलम्बन वा विघटन गर्न सक्छ । यस्तो व्यवस्थाको प्रस्ताव प्रथम संविधानसभाको रापुसराबाँसले गरेको थियो । तर राज्य पुनःसंरचना उच्चस्तरीय सुभाव आयोगले शान्तिसुरक्षाको कारण देखाएर प्रादेशिक सरकार र व्यवस्थापिका भंग गर्न नहुने विचार दिएको थियो ।</p>
नागरिक अधिकार तथा समूहगत अधिकार	<p>स्वतन्त्र र सार्वभौम देशका बासिन्दाले आफ्नो देशको नागरिकको हैसियतले पाउने समान अधिकार नै नागरिक अधिकार हो । यस्तो अधिकार सबैखाले जनताले समान रूपमा उपभोग गरेको हुन्छ र कानूनी रूपमा सबै जातजाति, लिंग, वर्ग, धार्मिक सम्प्रदायका मानिस समान हुन्छन् ।</p> <p>समूहगत अधिकार खासखास समुदायका मानिसलाई प्रदान गरिएको हुन्छ । जस्तै- महिला अधिकार, दलित अधिकार, आदिवासी जनजाति अधिकार, पिछडिएका क्षेत्रको अधिकार, अल्पसंख्यकको अधिकार आदि । सकारात्मक विभेद, आरक्षण, सुनिश्चित प्रतिनिधित्वको व्यवस्था लगायत अन्य विविध उपायबाट राज्यले खासखास समुदायका मानिसलाई कानूनी रूपमा नै समूहगत अधिकारको व्यवस्था गरेको हुन्छ । यसबाट कुनै पनि व्यक्तिको नागरिक अधिकार हनन हुँदैन । सबै नागरिकलाई वास्तविक समानता महसुस गराउने यो एउटा विधि हो ।</p>

पहिचान	<p>कुनै जातजाति, भाषा, संस्कृति, धर्म, वर्ग, क्षेत्र/भूगोल, लिंग, पेसा आदिको आधारमा हुने चिनारी अर्थात परिचयलाई पहिचान भनिन्छ ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको रापुसराबाँसले पहिचान र सामर्थ्यलाई आधार मानेर प्रदेश निर्माणको प्रस्ताव गरेको थियो । पहिचानलाई प्राथमिक आधार मानेको थियो र त्यसअन्तर्गत निम्न पाँच आधार तय गरिएका थिए :</p> <p>क) जातीय/समुदायगत पहिचान : एक विशिष्ट सामाजिक समूह जसको आफ्नै लिखित वा अलिखित इतिहास, संस्कृति, भाषा, र परम्परा हुन्छ, जस्तै- लिम्बु, राई, तामाङ, नेवार, मगर, गुरुङ, मधेसी, थारू, ब्राह्मण, क्षेत्री आदि ।</p> <p>ख) भाषिक पहिचान : सामाजिक समूह जसको आफ्नो छुट्टै मातृभाषा हुन्छ, जस्तै- खस वा नेपाली, मैथली, भोजपुरी, अवधि आदि । भाषिक सघनताका आधारमा पनि प्रदेश निर्माण गर्न सकिने कुरा इंगित गरिएको थियो ।</p> <p>ग) सांस्कृतिक पहिचान : जाति र भाषाका अतिरिक्त मानिसहरूको सामूहिक पहिचान संस्कृतिका आधारमा पनि बनेको हुन्छ । एउटै सांस्कृतिक समूहलाई एक ठाउँमा राखी वा एउटै सांस्कृतिक समूहको सघनतालाई ख्याल गरी प्रदेश निर्माण गर्न सकिने प्रस्ताव गरिएको थियो ।</p> <p>घ) भौगोलिक/क्षेत्रगत निरन्तरता : प्रदेशको भूगोल निर्धारण गर्दा लक्षित समुदायको सघन बसोबासको निरन्तरतालाई भौगोलिक/क्षेत्रगत निरन्तरता भनिन्छ । जातीय वा भाषिक वा सांस्कृतिक पहिचानका आधारमा प्रदेश निर्माण गर्दा लक्षित समूहको सघन बसोबासको भौगोलिक वा क्षेत्रगत निरन्तरतालाई मध्यनजर गर्नुपर्ने कुरा प्रस्ताव गरिएको थियो ।</p> <p>ङ) ऐतिहासिक निरन्तरता : लक्षित समुदायको पहिचानमा प्रदेश निर्माण गर्दा उक्त समुदायको बसोबासको ऐतिहासिक निरन्तरतालाई बोध गराउँछ ।</p> <p>संविधानसभाको रापुसराबाँसले शिक्षा, स्वास्थ्य, सञ्चार, यातायात, कृषि, भूमि व्यवस्थापन लगायत २८ विषय प्रदेशको अधिकार क्षेत्रमा सूचीकृत गरेको थियो । प्रदेशको अधिकार क्षेत्रभित्र सूचीकृत विषयमा प्रादेशिक व्यवस्थापिकाले प्रादेशिक कानून बनाउन सक्छ ।</p>
--------	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

पहिचानजनित संघीयता	<p>पहिचानजनित संघीयतामा प्रदेशको निर्माण (त्यसको नाम र सिमाना) गर्दा जातीय वा भाषिक वा सांस्कृतिक पहिचानलाई प्राथमिक आधार मानिएको हुन्छ, साथै अन्य विषय जस्तै- सामर्थ्यलाई पनि आधार मानिएको हुन्छ । प्रदेशको संरचना गर्दा प्रशासकीय संघीयता वा क्षेत्रीय संघीयताले प्राकृतिक भूगोललाई प्राथमिकता दिएको हुन्छ भने पहिचानजनित संघीयताले मानवीय बसोबासको भूगोललाई । पहिचानजनित संघीयता र जातीय संघीयताका बीचमा भिन्नता छ । किनभने पहिचानजनित संघीय व्यवस्थामा कुनै पनि जातिलाई राजनीति, प्रशासन र प्राकृतिक स्रोतसाधन उपभोगमा अग्रधिकार वा विशेषाधिकार वा प्रथम अधिकार दिइएको हुँदैन । साथै केन्द्रीय सरकारको व्यवस्थापिका, कार्यपालिका र न्यायपालिकामा प्रदेशको प्रतिनिधित्व भौगोलिक/क्षेत्रीय आधारमा हुन्छ, जातीय आधारमा होइन । राज्यको पुनःसंरचना उच्चस्तरीय सुभाव आयोगबाट प्रस्तावित संघीय संरचनाको ढाँचा पहिचानजनित संघीयतासँग नजिक रहेको देखिन्छ ।</p>
पिछडा वर्ग	<p>तराई/मधेसका आदिवासी जनजाति र दलितमा नपरेका तर आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक रूपमा पछाडि पारिएका जातहरू पिछडा वर्गमा पर्छन् । नेपाल सरकारले तराई/मधेसका ३६ जात, जस्तै- कुर्मी, वरई, नुनिया, राजधोव आदिलाई पिछडा वर्गमा सूचीकृत गरेको छ ।</p>
प्रदेश र यसको अधिकार क्षेत्र	<p>संघीय प्रणालीमा प्रदेश भन्नाले राज्यको त्यस्तो राजनीतिक एकाइलाई जनाउँछ जसको आफ्नो निश्चित भूगोल हुन्छ (अपवादमा गैरभौगोलिक प्रदेश) र आफ्नै कार्यपालिका (सरकार), व्यवस्थापिका (संसद) र न्यायपालिका (अदालत) पनि हुन्छ । यसको अधिकारक्षेत्र संविधानमै तोकिएको हुन्छ । संघीय प्रणालीमा इतिहास, संस्कृति, भौगोलिक बन्दोट, रणनीति तथा सुरक्षाजस्ता कुरालाई मध्यनजर राखेर कुनैकुनै देशमा प्रदेशलाई आत्मनिर्णयको अधिकारसहित विशिष्ट प्रकृतिको अधिकार पनि व्यवस्था गरिएको हुन्छ । आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र पर्ने विषयमा प्रदेश स्वायत्त रही स्वशासनको अभ्यास गर्दछ । यसमा केन्द्रले प्रादेशिक स्वायत्ततामा हस्तक्षेप गर्न मिल्दैन तर केन्द्रीय सरकारसँग सहकार्य वान्छनीय हुन्छ ।</p>

प्रशासकीय संघीयता	<p>प्रशासकीय संघीयतामा नीति र कानून केन्द्रीय सरकारले बनाउँछ भने स्थानीय सरकारले ती नीति र कानून लागु गर्दछ अर्थात स्थानीय सरकारको भूमिका संघीय कानूनको प्रशासनमा केन्द्रित हुन्छ । तथापि स्थानीय सरकारले राष्ट्रिय कानूनको अधीन रही निश्चित विषयमा कानून र नीति बनाई लागू गर्न सक्छ । प्रशासकीय संघीयता पनि एकनासको नहुन सक्छ । स्थानीय सरकारको विधायिकी अधिकार कमबेसी हुन सक्छ भने केही केन्द्रीय कानून (जस्तै- बसाइसराइ) को प्रशासन केन्द्रीय सरकारले नै हेर्न सक्छ । प्रशासकीय संघीयताको उदाहरण जर्मनी हो । जर्मनीमा ल्यान्डर (प्रदेश) लाई बुन्डेस्रट (संसदको संघीय सदन)मा प्रतिनिधित्व गराइन्छ जसअनुसार ती ल्यान्डर (प्रदेश)हरूले पनि कानून निर्माणमा सहभागी हुने अवसर प्राप्त गर्दछन् जुन कानून उनीहरूले लागू गर्नुपर्छ ।</p>
प्राकृतिक स्रोत आयोग	<p>संघीय देशहरूमा प्राकृतिक स्रोतको अधिकतम उपयोग गर्न र त्यस विषयमा संघीय एकाइहरूबीच उत्पन्न हुन सक्ने विवाद निरूपण गर्न प्राकृतिक स्रोत आयोगको व्यवस्था रहेको पाइन्छ ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको प्राकृतिक स्रोत, आर्थिक अधिकार तथा राजस्व बॉडफॉड समितिले तीन सदस्यीय प्राकृतिक स्रोत आयोगको गठन गर्न सिफारिश गरेको थियो । यसबाट प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने काममा सघाउ पुग्ने अपेक्षा गर्न सकिन्छ । साथसाथै प्राकृतिक स्रोत उपयोगका विषयमा एकअर्को प्रदेशबीच हुन सक्ने विवादलाई निराकरण गर्न पनि सघाउ पुग्छ ।</p>

<p>प्रतिस्पर्धात्मक तथा सहयोगात्मक संघीयता</p>	<p>प्रतिस्पर्धात्मक संघीय व्यवस्थामा केन्द्र र प्रदेश एकदोस्रोबीच प्रतिस्पर्धा गर्दछन् । केन्द्र र प्रदेश दुवै स्वतन्त्र एकाइका रूपमा रहन्छन् र देशको सार्वभौमसत्ता केन्द्र र प्रदेशबीच विभाजित हुन्छ । केन्द्रको अधिकारक्षेत्र सूचीकृत विषयमा सीमित हुन्छ र सो सूचीकृत विषयबाहेक अन्य सम्पूर्ण विषयमा प्रदेश आफ्नो क्षेत्रमा पूर्णतः स्वतन्त्र र अधिकारसम्पन्न हुन्छ । तसर्थ यसलाई उच्चकोटिको विकेन्द्रीकृत संघीयता पनि भन्न सकिन्छ ।</p> <p>सहयोगात्मक संघीय व्यवस्थामा केन्द्र र प्रदेशबीच अधिकार बाँडफाँड मात्र हुँदैन बरु कतिपय विषयमा जिम्मेवारीको साभेदारी र सहकार्य गरिन्छ । दुवैलाई साभा अधिकारको सूचीले बाँध्छ । साथै नीति निर्माण र सेवा प्रदान गर्ने विषयमा सहकार्य पनि हुन्छ । सहयोगात्मक संघीयतामा केन्द्र र प्रदेशबीच कानून र नीति बाभिए राष्ट्रिय कानून र नीति प्रभावी हुन्छ ।</p>
<p>प्रदेशमा संघीय शासन</p>	<p>कुनै प्रादेशिक सरकार वा व्यवस्थापिका राष्ट्र प्रमुखबाट निलम्बन वा विघटन भएको अवस्थामा सो सरकार र व्यवस्थापिकाको काम, कर्तव्य र अधिकार अर्को प्रादेशिक व्यवस्थापिका र सरकार गठन नभएसम्मको समयका लागि संघीय सरकारले बहन गरेको अवस्थालाई प्रदेशमा संघीय शासन भनिन्छ ।</p>
<p>प्रदेश र स्थानीय सरकारको सम्बन्ध</p>	<p>नेपालको लागि प्रस्तावित संघीय संरचनामा तीन तहको सरकारको व्यवस्था छ । प्रदेश र स्थानीय सरकार दुवै आआफ्ना अधिकार क्षेत्रभित्र स्वायत्त हुन्छन् । सफल संघीय अभ्यासका लागि प्रदेश र प्रदेशभित्रका स्थानीय सरकारबीच सम्बन्ध सहयोगात्मक, समन्वयात्मक र सहमतीय हुनु आवश्यक छ । प्रदेशको अधिकार क्षेत्रभित्र परेका केही विषय कालान्तरमा स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रमा हस्तान्तरण हुन सक्ने अवधारणा रापुसराबाँसले ल्याएको थियो ।</p>

प्रथम अधिकार	ऐतिहासिक थातथलो खुलेका रैथाने र स्थानीय समुदायलाई त्यहाँ उपलब्ध प्राकृतिक स्रोतसाधनमाथिको पहिलो उपयोगको अधिकारलाई नै प्रथम अधिकार भनिन्छ ।
प्रथाजनित कानून	प्रथाजनित कानून भन्नाले ती अलिखित नियम हुन् जसलाई वर्षौंदेखि समाजले प्रयोग गरिरहेको हुन्छ । कुनै समुदायले परम्परागत रूपमा चलनचल्तीमा ल्याइरहेको सामाजिक, सांस्कृतिक र धार्मिक रीतिथिति लगायत समुदायगत न्याय व्यवस्थालाई कानूनसरह दिइने मान्यतालाई प्रथाजनित कानून भनिन्छ । जस्तै- थारू समुदायको बडघर प्रथा, गुरुडको नालसभा, मगरमा दाजुको मृत्यु भए भाउजूसँग गर्ने विवाह । लोकतन्त्र र मानवअधिकारको विश्वव्यापी मान्यताविपरीत रहेका सामाजिक विकृति र प्रथाजनित परम्परा, जस्तै- बाल विवाह, दाइजो प्रथा, कमैया आदि प्रचलन भने स्वीकार्य मानिँदैनन् ।
भौगोलिक/क्षेत्रीय संघीयता	भौगोलिक/क्षेत्रीय संघीयतामा प्राकृतिक भूगोल वा जलाधार वा यी दुवैलाई आधार मानेर प्रदेश निर्माण गरिएको हुन्छ । नेपालको ५ विकास क्षेत्र, १४ अञ्चल र ७५ जिल्लाको विभाजन प्रशासनिक भूगोलका आधारमा गरिएको छ ।
भौगोलिक पहिचान	भौगोलिक वा प्राकृतिक विशेषतालाई ध्यानमा राखी दिइने पहिचानलाई भौगोलिक पहिचान भनिन्छ, जस्तै- हिमाल, पहाड, तराई, भित्री मधेस आदि । भौगोलिक पहिचान जलाधारका आधारमा पनि हुन सक्छ, जस्तै- कोसी, गण्डकी, कर्णाली आदि ।

राजनीतिक अग्राधिकार	<p>कुनै लक्षित समुदायको राजनीतिक निर्णयमा सहभागिता सुनिश्चित गर्न प्रदान गरिने विशेष अधिकारलाई राजनीतिक अग्राधिकार भनिन्छ जसमा सो समुदायका लागि विशेष व्यवस्था गरिएको हुन्छ ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको रापुसराबाँसले प्रदेश र स्वायत्त क्षेत्रमा लक्षित समूहलाई सम्बन्धित तहको प्रमुख नेतृत्वमा दुई कार्यकालका लागि राजनीतिक अग्राधिकार हुने प्रस्ताव राखेको थियो । तर राज्य पुनःसंरचना उच्चस्तरीय सुभावाययोगले प्रादेशिक तहमा राजनीतिक अग्राधिकारको व्यवस्था नरहने सिफारिश गरेको छ ।</p>
राज्य	<p>राज्य बन्नका लागि चाहिने न्यूनतम चार तत्त्व हुन् : भूगोल, जनता, सरकार र सार्वभौमसत्ता । राज्य भन्नाले एक स्वतन्त्र देश हो जसको आफ्नो निश्चित भूगोल हुन्छ; आफ्नै जनता हुन्छ; आफ्नै सरकार हुन्छ; र त्यो आन्तरिक र बाह्य रूपमा सार्वभौमसत्ता सम्पन्न हुन्छ साथै स्वतन्त्र रूपमा निर्णय गर्न सक्छ । तसर्थ राज्य एउटा यस्तो संस्था हो जससँग मात्र आफ्नो निश्चित सिमानाभित्र शक्ति प्रयोग गर्ने वैधानिकता हुन्छ ।</p> <p>संघीय व्यवस्था अपनाएका कुनैकुनै देशले आआफ्नो संघीय एकाइलाई औपचारिक रूपमा राज्य भनेर सम्बोधन पनि गर्ने गरेको देखिन्छ । यस अर्थमा संघीय नेपालको बहसमा प्रयोग हुने गरेको राज्य शब्दले संघीय एकाइका रूपमा रहने प्रदेशलाई जनाउँछ । साथै सिंगो नेपाल देशलाई सम्बोधन गर्न पनि राज्य शब्द प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ ।</p>

राज्यको पुनःसंरचना	<p>राज्यको पुनःसंरचनाले राज्यको संरचना र चरित्रहरूमा गरिने व्यापक परिवर्तनलाई बोध गराउँछ ।</p> <p>गणतन्त्र, धर्मनिरपेक्षता, भाषिक समानता, समावेशी, समानुपातिक प्रतिनिधित्व र संघीयता नेपाली राज्यको पुनःसंरचनाका आधारभूत पक्ष हुन् । यसको औचित्यबारे नेपालको अन्तरिम संविधानको धारा १३८ (क) मा यसरी उल्लेख गरिएको छ: 'वर्गीय, जातीय, भाषिक, लैंगिक, सांस्कृतिक, धार्मिक र क्षेत्रीय भेदभाव अन्त्य गर्न राज्यको केन्द्रीकृत र एकात्मक ढाँचा अन्त्य गरी राज्यको समावेशी लोकतान्त्रिक संघीय प्रणालीसहितको अग्रगामी पुनःसंरचना गरिनेछ' ।</p>
लोपोन्मुख समुदाय	<p>संख्यात्मक आधारमा ज्यादै न्यून रहेको समुदाय जसको भाषा र संस्कृति लोप हुने दिशातर्फ उन्मुख छ त्यस्तो समुदायलाई लोपोन्मुख समुदाय भनिन्छ । जस्तै- कुसुण्डा, राजी, मेचे, राउटे आदि ।</p>
राष्ट्र	<p>पश्चिमेली अवधारणाअनुसार राष्ट्र भन्नाले देशभित्रकै त्यस्तो सामाजिक समूहलाई जनाउँछ जो अरु समुदायभन्दा सामाजिक, सांस्कृतिक र ऐतिहासिक रूपमा पृथक छ । अर्थात भाषा वा धर्म वा संस्कृति वा इतिहास वा यी सबैको सम्मिश्रणमा एक भिन्न साभा पहिचान बोकेको समूह नै राष्ट्र हो । यस पाश्चात्य अवधारणाको प्रभाव नेपालमा पनि देखापरेको छ । जनजातिलाई बोध गराउन अंग्रेजी शब्द nationalities को प्रयोग क्रमशः बढ्दै गएको छ ।</p> <p>साथसाथै राज्य, राष्ट्र, देश र मुलुकलाई पर्यायवाचीका रूपमा पनि प्रयोग हुँदै आएको छ । नेपाली राष्ट्रको परिभाषा नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ ले यसरी गरेको छ: "बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिक विशेषतायुक्त, समान आकांक्षा र नेपालको राष्ट्रिय स्वतन्त्रता, अखण्डता, राष्ट्रिय हित तथा समृद्धिप्रति आस्थावान रही एकताको सूत्रमा आबद्ध सबै नेपाली जनता समष्टि रूपमा राष्ट्र हो" ।</p>

राष्ट्रिय पहिचान	<p>बहुसांस्कृतिक देशमा रहेका जातिगत, भाषागत, धार्मिक र सांस्कृतिक विविधताको समस्त रूप नै राष्ट्रिय पहिचान हो । साथै समग्र देशको मूल्यमान्यताप्रति सबैखाले सामाजिक र भौगोलिक समूहमा पर्ने नागरिकले अपनत्व बोध गर्नु राष्ट्रिय चरित्र हो ।</p> <p>नेपाल राष्ट्रको परिभाषा नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ र प्रथम संविधानसभाको संवैधानिक समितिले यसरी गरेको छ: "बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिक विशेषतायुक्त, समान आकांक्षा र नेपालको राष्ट्रिय स्वतन्त्रता, अखण्डता, राष्ट्रिय हित तथा समृद्धिप्रति आस्थावान रही एकताको सूत्रमा आबद्ध सबै नेपाली जनता समष्टि रूपमा राष्ट्र हो" ।</p>
विशेष क्षेत्र	<p>स्वायत्त क्षेत्र र संरक्षित क्षेत्रले नसमेटिएका सम्बन्धित प्रदेशभित्रका अल्पसंख्यक समुदाय वा सामाजिक र आर्थिक रूपमा पछाडि पारिएका समुदाय वा क्षेत्रको विकास गर्नका लागि बनाइने कुनै खास भौगोलिक क्षेत्रलाई समेटेी बन्ने एक राजनीतिक एकाइलाई नै विशेष क्षेत्र भनिन्छ ।</p>
वित्तीय आयोग	<p>संघीय व्यवस्थामा केन्द्र र प्रदेशबीच राजस्वको बाँडफाँड गर्न र आर्थिक समानीकरणको नीतिअनुरूप केन्द्रले प्रदेशलाई दिने आर्थिक अनुदान र सहयोगलाई दलीय राजनीतिबाट अलग राख्न स्वतन्त्र विज्ञहरू सम्मिलित आयोगको व्यवस्था केही संघीय देशमा रहेको पाइन्छ ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको प्राकृतिक स्रोत, आर्थिक अधिकार तथा राजस्व बाँडफाँड समितिले तीन सदस्यीय राष्ट्रिय वित्तीय आयोगको प्रस्ताव गरेको थियो । यस्तो व्यवस्थाबाट राजस्वको बाँडफाँड निष्पक्ष र प्रभावकारी हुने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।</p>

<p>बहिष्करणमा परेका समुदाय</p>	<p>बहिष्करणमा परेका समुदाय त्यो समुदाय हो जो समाज र राज्यले गरिआएका विभेदका कारण ऐतिहासिक रूपमा अधिकार, अवसर र स्रोतसाधन उपयोग गर्नबाट वञ्चित भएको हुन्छ । साथै ती समुदाय नीति निर्माणको तहमा पनि प्रतिनिधित्व र सहभागिताबाट वञ्चित गरिएको हुन्छ । तसर्थ ती समुदाय आर्थिक रूपमा गरिब र राजनीतिक रूपमा सीमान्तकृत हुन्छ ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको अल्पसंख्यक तथा सीमान्तकृत समुदायको हकअधिकार संरक्षण समितिले गरेको परिभाषा अनुसार, “बहिष्करणमा पारिएको समुदाय भन्नाले जातीय विभेद र छुवाछुतमा पारिएको भाषिक, आर्थिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, लैंगिक वा यौनिक वा क्षेत्रीय विभेद र उत्पीडनमा परी वा शारीरिक वा मानसिक अशक्तता वा अपांगताका कारण राज्यसत्तामा समावेश हुन नपाएका समुदायलाई सम्झनुपर्छ” ।</p>
<p>बाहुल्य समुदाय</p>	<p>कुनै प्रदेश वा स्वायत्त क्षेत्रमा कुनै जातजाति, भाषिक वा सांस्कृतिक समुदायको जनसंख्या बाँकी प्रत्येक समुदायको भन्दा बढी छ भने त्यसलाई सो समुदायको बाहुल्य बसोबास भएको क्षेत्र मानिन्छ ।</p>
<p>विशेष अधिकार</p>	<p>विशेष अधिकार भन्नाले समाजमा पछाडि परेको वा पारिएको समुदायलाई मात्र प्रदान गरिने फरक अधिकारलाई बोध गराउँछ । सकारात्मक विभेद, आरक्षण र अन्य विधिबाट यस्तो समुदायलाई विशेष अवसर र लाभ प्रदान गरेर समाजमा रहेको समुदायगत असमानतालाई न्यूनीकरण गर्न विशेष अधिकारको व्यवस्था गरिएको हुन्छ ।</p>

विविधतामा एकता	<p>बहुसांस्कृतिक देशभित्र त्यहाँका बासिन्दा विभिन्न जातजाति, भाषाभाषी, धर्मावलम्बीका रूपमा रहेका हुन्छन् र यी विभिन्न समूहबीच बृहत्तर राष्ट्रिय स्वार्थका विषयमा एकताबद्ध हुनु र साभ्का उद्देश्य हासिल गर्नमा हातेमालो गर्नुलाई नै विविधतामा एकता भन्ने बुझिन्छ ।</p> <p>नेपालमा यसका लागि (विविधतामा एकता) पहिलेपहिले एउटै भाषा, एउटै धर्म र एउटै संस्कृतिमा समाहित हुने कुरालाई महत्त्व दिइएको हुन्थ्यो भने अहिले भाषा, धर्म, संस्कृतिमा रहेको विविधताको सम्मान गर्दै त्यसलाई व्यवस्थापन गर्नुपर्ने कुरालाई अपरिहार्य मानिएको छ ।</p>
बस्ती/समूह (cluster)	<p>कुनै जातजाति वा समुदायको एउटै ठाउँमा बाक्लो बस्ती रहेको छ भने त्यसलाई भुण्ड, समूह वा बस्ती भनिन्छ । नेपालमा धेरै भुण्डभुण्डमा समुदायहरूको बस्ती रहेको छ । पूर्वी पहाडमा राई र लिम्बुको बस्ती, पश्चिमी पहाडमा मगर र तमुको बस्ती, पूर्वी तराईमा मधेसीको बस्ती र पश्चिमी तराईमा थारूको बस्ती, सुदूरपश्चिमी पहाडमा खस क्षेत्रीको बस्ती आदि ।</p>
बहुराष्ट्रिय राज्य	<p>बहुराष्ट्रिय राज्य भन्नाले त्यस्तो देशलाई जनाउँछ जहाँ पृथकपृथक पहिचान बोकेका सामाजिक समूहहरूको बसोबास हुन्छ र तिनीहरूको स्वतन्त्र अस्तित्वलाई स्वीकार गरिएको हुन्छ । नेपालको सन्दर्भमा यस शब्दले नेपाल एक बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक र बहुसांस्कृतिक देश भनेर बोध गराउँछ । तसर्थ नेपाल एक बहुराष्ट्रिय राज्य हो ।</p>

बहुलवाद	<p>सामान्यतः बहुलवाद भन्नाले विविधतालाई मान्यता दिनु भन्ने बुझिन्छ । अर्थात देशभित्रका जातजाति, भाषिक, धार्मिक, सांस्कृतिक र क्षेत्रीय विविधतालाई बिनाभेदभाव व्यवस्थापन गर्नु । लोकतान्त्रिक व्यवस्थामा बहुलवाद भन्नाले त्यो सिद्धान्त बुझिन्छ जसअनुसार विविध हित, विचार र जीवनशैलीको शान्तिपूर्ण सहअस्तित्व स्वीकार गरिन्छ । साथै अर्थ-राजनीतिमा रहेका विभिन्न दर्शन, जस्तै- उदारवाद, समाजवाद, साम्यवाद आदि बोकेका राजनीतिक दलबीच हुने प्रतिस्पर्धात्मक राजनीतिको संवैधानिक व्यवस्था हुनुलाई पनि बहुलवाद भनिन्छ ।</p> <p>नेपालमा बहुलवाद एक विवादित विषय हो । कसैले यसलाई नयाँ संविधानको एक सिद्धान्तका रूपमा स्थापना गर्नुपर्छ भनेका छन् भने अरु कसैले यसलाई संविधानमा उल्लेख गर्नु हुँदैन भन्छन् । बहुलवादको सट्टा बहुलता शब्द प्रयोग गरेर यो विवादको समाधान निकाल्ने कुरामा राजनीतिक समझदारी छ ।</p>
विविधता	<p>विविधता भन्नाले त्यस्तो समाज बुझिन्छ जसको जातीय, भाषिक, सांस्कृतिक, धार्मिक र भौगोलिक चरित्र एकनासको हुँदैन । अर्थात त्यो देशमा विभिन्न जातजाति, भाषाभाषी र धर्मावलम्बी बसोबास गर्छन् । नेपाल संसारका विविधतापूर्ण धेरै देशमध्ये एक हो । सामाजिक विविधतालाई व्यवस्थापन गर्न संघीय शासन प्रणालीलाई एक उत्तम पद्धति मानिन्छ ।</p>

बहुपहिचान	<p>दुई वा दुईभन्दा बढी जातजाति, भाषाभाषी र संस्कृतिको चिनारी बोध हुनेलाई बहुपहिचान भनिन्छ । जस्तै- कुनै एक व्यक्ति वा समूहको जातीय चिनारी लिम्बु हुन सक्छ भने त्यस व्यक्ति वा समूहको राष्ट्रिय चिनारी नेपाली हुन्छ, यी दुई चिनारी (लिम्बु र नेपाली) सँगसँगै हुनु नै बहुपहिचान हो ।</p> <p>संघीय नेपालको प्रदेश निर्माण सम्बन्धमा बहुपहिचान भनेको तमुवान-गण्डकी, लिम्बुवान-किरात-कोसी आदि नामक प्रदेश हुन् भनेर बुझ्ने गरेको पाइन्छ । यसलाई मिश्रित पहिचान पनि भन्न सकिन्छ ।</p> <p>प्रदेशको नाम एकल वा बहुपहिचान जे राखे पनि सबै प्रदेशको चरित्र बहुजातीय, बहुभाषिक र बहुसांस्कृतिक हुनेछ तथा प्रदेशमा बस्ने सबै नागरिकले बिना कुनै भेदभाव समान अधिकार प्राप्त गर्छन् ।</p>
मधेसी	<p>मधेसी गैरपहाडी परिचयका नेपाली नागरिकलाई सम्बोधन गर्ने एक बृहत्तर साझा पहिचान हो । यसको बृहत परिभाषाले तराई मूलका जात समूह, जनजाति र मुस्लिम पनि समेट्छ । तर यी सबैको आआफ्नो विशिष्ट पहिचान पनि छ । जस्तै- थारू तराईको एक आदिवासी जनजाति समूह हो जसको पहिचान मधेसीभन्दा पृथक छ । त्यस्तै, मुस्लिम पनि एक पृथक धार्मिक पहिचान हो । पहाडमा बसोबास गर्ने मुस्लिम समुदायलाई चुरौटे भनेर पनि चिनिन्छ ।</p>

महिला अधिकार	<p>महिला अधिकार भन्नाले ती हक र अधिकार बुझिन्छ जुन महिलाले मात्र प्राप्त गर्छन् । विश्वव्यापी मानव अधिकारका अंश भए पनि यी अधिकार महिलाको शारीरिक अवस्था, समानता तथा मर्यादासँग सम्बन्धित छन्, जस्तै- शारीरिक स्वायत्तता, मताधिकार, सरकारी सेवा, घरायसी कामको मान्यता, उचित र समान ज्याला, पत्रिक सम्पत्तिमा हक, प्रजनन स्वास्थ्य, मातृत्व, वैवाहिक स्वतन्त्रता, अभिभावकत्व आदि ।</p> <p>संघीय व्यवस्थामा महिला कसरी लाभान्वित हुन्छन् भन्ने कुरालाई प्रथम संविधानसभाको रापुसराबाँसले सम्बोधन गर्न खोजेको थियो । यस समितिबाट प्रस्तावित मस्यौदाअनुसार महिलालाई पैतृक सम्पत्ति र पारिश्रमिक जस्ता विषयमा पुरुषसहर समान अधिकार हुन्छ । साथै प्रजनन, सुरक्षित मातृत्व, शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षामा विशेष अधिकार हुन्छ । राज्यको सम्पूर्ण तह र संरचना लगायत नेतृत्वदायी पदमा जनसंख्याको अनुपातमा समानुपातिक प्रतिनिधित्वको अधिकार हुन्छ ।</p>
माथिल्लो सदन	<p>द्विसदनात्मक व्यवस्थापिकाको माथिल्लो सदन, जस्तै- अमेरिकी सिनेट । संघीय प्रणालीमा यसले प्रदेशको प्रतिनिधित्व गर्दछ । माथिल्लो सदनमा प्रदेशको प्रतिनिधित्व संख्या केही संघीय देशमा बराबर हुन्छ भने केही देशमा जनसंख्याको अनुपातमा फरकफरक हुन्छ । माथिल्लो सदनको अधिकार संघीय प्रणाली भएको देशमा एकनासको छैन । कतिपय देशमा माथिल्लो सदन शक्तिशाली हुन्छ र यसले राजनीतिक नियुक्ति, संविधान संशोधन, आर्थिक समानीकरण आदि विषयमा निर्णायक भूमिका खेल्न सक्छ भने कतिपय देशमा यो सदन कमजोर हुन्छ र यसले गरेको निर्णयलाई तल्लो सदनले उल्टाउन सक्छ ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको व्यवस्थापकीय अंगको स्वरूप निर्धारण समितिको प्रतिवेदनमा सीमित अधिकार रहेको माथिल्लो सदनका रूपमा राष्ट्रिय सभाको प्रस्ताव गरिएको थियो ।</p>

<p>स्थानीय सरकार र यसको अधिकार क्षेत्र</p>	<p>स्थानीय सरकार भन्नाले सबैभन्दा तल्लो तहको शासनको एकाइलाई जनाउँछ । नेपालमा प्रस्ताव गरिएअनुसार तीन तहको संघीय प्रणालीमा केन्द्र र प्रदेशपछिको तेस्रो तहको सरकार स्थानीय सरकार हुन्छ र यसको अधिकारक्षेत्र पनि संविधानमै उल्लेख गरिएको हुन्छ । स्थानीय सरकारलाई विभिन्न देशमा फरकफरक नामले सम्बोधन गर्ने गरिएको छ । जस्तै- भारतमा ग्राम पञ्चायत, स्विटजरल्यान्डमा कम्युन, क्यानडामा काउन्टी आदि । स्थानीय सरकारको संरचना एउटै तह (जस्तै- प्रथम संविधानसभाको रापुसराबाँसबाट प्रस्तावित गाउँपालिका/नगरपालिका) वा एकभन्दा बढी तह (जस्तै- जिल्ला विकास समिति र गाउँ विकास समिति/नगरपालिका) को हुने गर्छ ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको रापुसराबाँसले जनताको दैनिक जीवनसँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने सेवा र सुविधासम्बन्धी विषयलगायत २० वटा विषय स्थानीय सरकारको अधिकारसूचीमा समावेश गरेको थियो ।</p>
<p>साभा अधिकार</p>	<p>केन्द्र र प्रदेश दुवैले उपयोग गर्न पाउने केही यस्ता अधिकार छन् जुन आआफ्नो क्षेत्रमा लागू गरिन्छ तिनलाई साभा अधिकार भनिन्छ ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको रापुसराबाँसले आपूर्ति, परिवार नियोजन, सञ्चारमाध्यम, पर्यटन, बिमा, विकासको पूर्वाधार, उद्योगलगायत कूल २७ वटा विषयलाई केन्द्र र प्रदेशको साभा अधिकारको सूचीमा राखेको थियो । यसरी दुवै तहको सरकारले साभा विषयमा कानून बनाउँदा एकआपसमा बाफिन गए केन्द्रको कानूनले प्राथमिकता प्राप्त गर्छ ।</p>

<p>संघीय न्याय प्रणाली : एकीकृत तथा समानान्तर</p>	<p>संघीय देशहरूको न्याय प्रणाली एकै खालको छैन, कहीं एकीकृत खालको छ भने कहीं समानान्तर प्रकृतिको । देश संघीय भए पनि एकमात्र न्याय प्रणालीको व्यवस्था हुनुलाई एकीकृत न्याय प्रणाली भनिन्छ । जस्तै- भारतको न्याय प्रणाली ।</p> <p>संघीय देशमा रहने द्वैध न्याय प्रणाली न्याय प्रणालीलाई समानान्तर न्याय प्रणाली भनिन्छ । यस्तो न्याय प्रणालीमा संघीय सूचीमा रहेका विषयमा उत्पन्न हुने विवाद संघीय अदालतबाट निरूपण गरिन्छ भने प्रादेशिक सूचीमा रहेका विषयमा उत्पन्न हुने विवादको निरूपण प्रादेशिक अदालतबाट गरिन्छ ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको न्याय प्रणालीसम्बन्धी समितिको प्रतिवेदनमा एकीकृत न्याय प्रणाली प्रस्ताव गरिएको थियो जसमा सर्वोच्च अदालत, उच्च अदालत र स्थानीय अदालत रहने प्रस्ताव थियो ।</p>
<p>संघीयता: गैरभौगोलिक प्रदेश</p>	<p>गैरभौगोलिक प्रदेश भन्नाले त्यस्तो शासकीय एकाइलाई जनाउँछ जसको बनेट कुनै खास भौगोलिक क्षेत्रका आधारमा नभई खासखास समुदायगत पहिचानका आधारमा हुन्छ । यसमा सिंगो देशलाई एउटै निर्वाचन क्षेत्र मानी लक्षित समुदायका सदस्यबीच प्रतिस्पर्धा गराइन्छ । यस्तो प्रबन्ध त्यस अवस्थामा लागू हुन्छ जब अल्पसंख्यक समुदाय देशभित्र विभिन्न ठाउँमा छरिएर बसेका हुन्छन् तर पनि साभा पहिचानको अनुभूति गर्छन् ।</p> <p>नेपालको संघीय संरचनाको बहसमा उठ्ने गरेको गैरभौगोलिक प्रदेशले छुट्टै अर्थ राख्छ । यो देशका विभिन्न भागमा छरिएर बसेका र राज्यको मूलप्रवाहबाट पछाडि पारिएका वा उत्पीडनमा परेका समुदायलाई लक्ष्य गरेर खडा गरिएको विशेष राजनीतिक ढाँचा हो । गैरभौगोलिक प्रदेशमा विधायिका र सरकार लक्षित समुदायबाट निर्वाचित प्रतिनिधिबाट बनेको हुन्छ जसलाई सम्बन्धित समुदायको पक्षमा नीति निर्माण, योजना तर्जुमा गर्ने निश्चित विधायिकी तथा कार्यकारी अधिकार दिइएको हुन्छ । राज्यको पुनः संरचना उच्चस्तरीय सुभावा आयोगले गैरभौगोलिक दलित प्रदेशको प्रस्ताव गरेको छ ।</p>

संघीयता: विशेष संरचना	<p>केन्द्र, प्रदेश, स्थानीय सरकार जस्ता मूल संरचनाको अतिरिक्त कुनै कुनै संघीय देशहरूले आफ्नो देशको बस्तुस्थितिअनुरूप विशेष संरचनाहरूको व्यवस्था गरेका छन् ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको रापुसराबाँसले संघीय नेपालको लागि स्वायत्त क्षेत्र, संरक्षित क्षेत्र र विशेष क्षेत्र जस्ता विशेष संरचनाको प्रस्ताव गरेको छ । यसअतिरिक्त राज्यको पुनःसंरचना उच्चस्तरीय सुभाव आयोगले स्वायत्त परिषद र गैरभौगोलिक प्रदेश गरी दुई थप विशेष संरचना हुनुपर्ने सुभाव दिएको थियो ।</p>
संघीयता: स्वायत्त परिषद	<p>राज्यको पुनःसंरचना उच्चस्तरीय सुभाव आयोगले स्वायत्त परिषदको परिकल्पना गरेको छ जसको अधिकार क्षेत्र स्थानीय सरकार वा स्वायत्त क्षेत्रभन्दा बढी हुन्छ तर त्यसको अधिकारक्षेत्र प्रदेशको भन्दा कम हुन्छ ।</p>
स्वायत्त क्षेत्र यसको अधिकार क्षेत्र	<p>स्वायत्त क्षेत्र भनेको सामान्यतः सांस्कृतिक-राजनीतिक-भौगोलिक एकाइ हो । देशको कुनै निश्चित क्षेत्रभित्र सघन बसोबासमा रहेका अल्पसंख्यक समुदायलाई लक्ष्य गरेर बनाइने यस्तो स्वायत्त क्षेत्रमा लक्षित अल्पसंख्यक समुदायलाई राजनीतिक, आर्थिक र सांस्कृतिक आदि विषयमा स्वायत्तता प्रदान गरिएको हुन्छ । कतिपय देशमा स्वायत्त क्षेत्रको अधिकार संविधानमै उल्लेख गरिएको हुन्छ भने कतिपय देशमा यो प्रदेशको क्षेत्राधिकारभित्र राखिएको हुन्छ ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको रापुसराबाँसले प्रस्ताव गरेअनुसार प्रदेशभित्र रहेको अल्पसंख्यक आदिवासी जनजाति समुदायको सम्बन्धित प्रदेशभित्रको पुर्ख्यौली भूमिमा बाहुल्य वा सघन उपस्थिति रहेको छ भने उक्त स्थानमा स्वायत्त क्षेत्र स्थापना गर्न सकिन्छ । समितिले २२ वटा स्वायत्त क्षेत्रको प्रस्ताव गरेको थियो । तर संख्यामा थपघट हुन सक्छ । प्राकृतिक स्रोतसाधनको उपयोग, प्रथाजनित व्यवस्था र संस्कृतिसँग जोडिएका विषयलगायत जनताको दैनिक जीवनसँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने सेवासुविधासम्बन्धी विषय गरी कूल २० विषय स्वायत्त क्षेत्रको अधिकारसूचीमा समावेश गरेको थियो । स्वायत्त क्षेत्रले आफ्नो क्षेत्रभित्र लागू हुने गरी सूचीकृत विषयमा कानून बनाउन सक्छ ।</p>

संरक्षित क्षेत्र	<p>अति अल्पसंख्यक समुदायको संरक्षण गर्न र उनीहरूको हकहित सुनिश्चित गर्न बनाइने संयन्त्रलाई संरक्षित क्षेत्र भनेर बुझिन्छ ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको राष्ट्रसभाको प्रस्तावअनुसार कुनै प्रदेशभित्र अति अल्पसंख्यक, लोपोन्मुख र सीमान्तकृत आदिवासी जनजातिको पहिचान र पुर्ख्यौली भूमिको संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्दै उनीहरूको हकहित र अधिकार सुनिश्चितताका लागि संरक्षित क्षेत्रको व्यवस्था गरिएको थियो ।</p>
संघीय स्वरूप	<p>विश्वमा धेरै स्वरूपका संघीय व्यवस्था प्रयोगमा छन् । कुनैकुनै संघीय देशहरूले जातीय संघीयतालाई अँगालेका छन् भने अरुले प्रशासनिक संघीयता । कसैकसैको संरचना भौगोलिक संघीयता अनुरूपको छ भने अरुले पहिचानजनित संघीयतालाई बोकेको छ ।</p>
संघीयता : वित्तीय संघीयता	<p>संघीय व्यवस्थामा दुई वा तीन तहको सरकार हुन्छ । हरेक तहको सरकारले गर्ने आम्दानी (जस्तै- कर संकलन) र खर्च साथै राजस्व बाँडफाँडसम्बन्धी व्यवस्थालाई वित्तीय संघीयता भनिन्छ । केन्द्र, प्रदेश र स्थानीय सरकारले राजस्व संकलन गर्ने र खर्च गर्ने विषयमा हरेक तहको सरकार आआफ्नो अधिकार क्षेत्रमा स्वायत्त हुन्छन् । राष्ट्रिय आर्थिक तथा मौद्रिक नीतिको निर्माण र नियमन गर्ने, अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण आदि विषय पनि वित्तीय संघीयतामा आउँछ ।</p>
साभा पहिचान	<p>साभा पहिचान भनेको जनताको बीच आम रूपमा स्वीकार गरिएको पहिचान हो । पहिचान विभिन्न जगमा आधारित हुन सक्छन् । यदी यस्ता पहिचान एक भन्दा बढी समूहमा साभा रूपमा स्वीकार गरिएमा साभा पहिचान बन्दछ । साभा पहिचान एउटै धर्म मान्ने दुई ब्यक्तिहरूका बीचमा वा उही राष्ट्रियता रहेका लाखौं ब्यक्तिहरूका बीचमा पनि साभेदारी गरिएको हुन सक्दछ । साभा पहिचान एउटा सतही अवधारणा हो । कुनै एक ब्यक्तिको पहिचान समूहहरू बीच साभा रूपमा लिइएको हुन सक्दछ जसबाट राजनीतिक, सामाजिक, आर्थिक र सांस्कृतिक सन्जाल बन्न सक्छ ।</p> <p>नेपालको संघीय छलफलामा साभा पहिचान भनेको राष्ट्रिय पहिचान हो ।</p>

सामर्थ्य	<p>प्रदेश आर्थिक एवं स्रोतसाधनको दृष्टिकोणबाट सक्षम छ कि छैन अर्थात दिगो हुन्छ कि हुँदैन भनेर मापन गर्नुलाई सामर्थ्य भनेर बुझ्ने गरिएको छ ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको रापुसराबाँसले तय गरेको सामर्थ्यका चार आधार निम्न थिए :</p> <p>क) आर्थिक अन्तरसम्बन्ध : यसले कुनै एक प्रदेशभित्रको साथै प्रदेश र प्रदेशबीचको आर्थिक अन्तर्निर्भरता जनाउँछ ।</p> <p>ख) विकास पूर्वाधारको अवस्था : प्रदेशको आफ्नो भूगोलभित्र विद्यमान विकासका पूर्वाधार, जस्तै- सडक, बिजुली, शिक्षा, सञ्चार आदिलाई जनाउँछ ।</p> <p>ग) प्राकृतिक स्रोतसाधनको उपलब्धता : प्रदेशको आफ्नो भूगोलभित्र उपलब्ध प्राकृतिक स्रोत, जस्तै- जमिन, जंगल, चरन, जैविक विविधता, जलस्रोत, खनिज आदिलाई जनाउँछ ।</p> <p>घ) प्रशासनिक सुगमता : प्रस्तावित प्रदेश र तिनका राजधानी सम्बन्धित प्रदेशको विभिन्न भौगोलिक क्षेत्रमा बसोबास गरेका नागरिकलाई प्रशासनिक, न्यायिक, सुरक्षा र अन्य सरकारी सेवा सहज र सुगम हुने अवस्थालाई जनाउँछ ।</p>
सीमांकन	<p>संघीय देशका एकाइहरू, जस्तै- प्रदेश वा स्थानीय निकायको भूगोल निर्धारण गर्ने कामलाई सीमांकन भनेर बुझ्न सकिन्छ । प्रदेशहरू निर्माण गर्दा त्यसको सीमांकन गर्ने आधारको सवालमा संघीय देशहरूको अनुभव एकैखाले देखिँदैन । कहाँ जातजाति, भाषिक र सांस्कृतिक समुदायको सघन बसोबासजस्ता मानवीय भूगोलको पक्षलाई आधार बनाएको हुन्छ भने कहाँ प्राकृतिक भूगोललाई । कतिपय संघीय देशले ऐतिहासिक आधारलाई बढी महत्त्व दिएको हुन्छ भने अरू कतिपय देशले प्रशासनिक भूगोललाई ।</p>

समान तथा असमान संघीयता	<p>समान संघीयतामा सबै प्रदेशलाई बराबर अधिकारको व्यवस्था भएको हुन्छ । असमान संघीय व्यवस्थामा प्रदेशहरूको अधिकार समान हुँदैन । खासखास प्रदेशलाई अरु प्रदेशभन्दा बढी अधिकार दिइएको हुन्छ । जस्तै- भारतको कस्मिर राज्यलाई आफ्नै प्रान्तीय संविधान बनाउन पाउने लगायत अरु विशेष अधिकार प्रदान गरिएको छ तर यी अधिकार अरु प्रान्तको हकमा लागू हुँदैन ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको रापुसराबाँसले समान संघीयताको प्रस्ताव गरेको थियो ।</p>
सीमान्तकृत समुदाय	<p>राजनीतिक, सामाजिक, आर्थिक र शैक्षिक रूपमा अत्यन्त पछाडि परेको वा राज्यले अपनाएका नीतिहरूका कारण पछाडि पर्न गएको समुदाय जो राज्यको मूलप्रवाहबाट बाहिर परेको हुन्छ, त्यसलाई सीमान्तकृत समुदाय भनिन्छ ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको अल्पसंख्यक तथा सीमान्तकृत समुदायको हकअधिकार संरक्षण समितिले गरेको परिभाषाअनुसार "सीमान्तकृत समुदाय भन्नाले आर्थिक, सामाजिक, शैक्षिक, स्वास्थ्य, राजनीतिक, जातीय, धार्मिक, भाषिक वा लैंगिक वा यौनिक रूपमा पछाडि पारिएका समुदायलाई सम्भन्नुपर्छ र सो शब्दले अति सीमान्तकृत एवं लोपोन्मुख समुदाय समेतलाई जनाउँछ" ।</p>
स्वतन्त्र एवं पूर्व सुसूचित सहमति (Free Prior and informed Consent)	<p>आदिवासी जनजातिको पुर्खौली थातथलोमा भूमि र प्राकृतिक स्रोतहरूको उपयोग गर्नुपर्दा सम्बन्धित समुदायसँग पूर्व सहमति लिनुपर्ने व्यवस्था अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठन महासन्धि १६९ र आदिवासीसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय घोषणापत्रमा गरेको छ । साथै, उक्त समुदायको परम्परागत ज्ञान र सीपको सन्दर्भमा पनि यो लागू हुन्छ । यी अधिकारलाई नै स्वतन्त्र एवं पूर्व सुसूचित सहमतिको अधिकार भनिन्छ ।</p>

<p>सकारात्मक पहल</p>	<p>पिछडिएका र अवसरबाट वञ्चित सीमान्तकृत समूह (जस्तै- महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, शारीरिक र मानसिक रूपले अशक्त) र सामाजिक, आर्थिक र शैक्षिक रूपले पछाडि पारिएका समुदाय (जस्तै- दलित, जनजाति, मधेसी आदि) लाई दिइने विशेष अवसरलाई सकारात्मक पहल भनिन्छ । यस्तो व्यवस्था शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, सामाजिक सुरक्षा आदि क्षेत्रमा कानूनी रूपमै गरिएको हुन्छ । यसका लागि अमेरिका, क्यानडा, भारत, मलेसिया, दक्षिण अफ्रिका आदि देशमा लक्षित सीमान्तकृत समूह र पछाडि परेका वर्गको हितका लागि आर्थिक सहयोग, अनुदान, कोटा व्यवस्था, विशेषाधिकार जस्ता उपाय अवलम्बन गरेको पाइन्छ । यसबाट निम्न वर्ग र बहिष्कृत समुदाय लाभान्वित भई उनीहरूको सशक्तीकरण हुने अपेक्षा राखिएको हुन्छ ।</p> <p>नेपालमा दलित, महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, शारीरिक र मानसिक रूपले अशक्त, जनजाति, मधेसी आदिलाई अवसरबाट वञ्चित, पिछडिएको र सीमान्तकृत समूहका रूपमा लिने गरिएको छ । हुन त नेपालको संविधान २०४७ मा महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, शारीरिक र मानसिक रूपले अशक्तका साथै शैक्षिक, सामाजिक र आर्थिक रूपमा पछाडि पारिएका वर्गहरूका लागि विशेष व्यवस्था हुने कुरा उल्लेख गरिएको थियो । तर यो प्रावधान राज्यको नीति निर्देशक सिद्धान्तमा परेकाले यो बाध्यकारी हुन सकेन । तसर्थ नयाँ बन्ने संविधानमा सकारात्मक पहलको व्यवस्थालाई बलियो रूपमा स्थापित गर्नुपर्छ ता कि यसको कार्यान्वयन गर्न राज्यलाई बाध्यकारी होस् । महिला, दलित, जनजाति, मधेसी र पिछडिएका क्षेत्रका बासिन्दाको लागि निजामती सेवामा ४५ प्रतिशत आरक्षणको व्यवस्था सकारात्मक पहलको एक नयाँ नमुना हो ।</p>
----------------------	--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

<p>सघन उपस्थिति</p>	<p>देशको कुनै निश्चित स्थानमा कुनै जातजाति, भाषिक समुदाय वा सांस्कृतिक समूहको उपस्थिति बाक्लो रहेको छ भने त्यसलाई सघन उपस्थिति भनिन्छ ।</p>
<p>समानुपातिक प्रतिनिधित्व प्रणाली</p>	<p>समानुपातिक प्रतिनिधित्व एउटा यस्तो निर्वाचन प्रणाली हो जसमा राजनीतिक पार्टीले प्राप्त गरेको मत प्रतिशतलाई निर्वाचित सभाको प्रतिनिधि संख्यामा रूपान्तरित गरिन्छ । यसो गर्दा जातीय जनसंख्याको आधारमा प्रतिनिधित्व निर्धारण गर्ने व्यवस्था केही देशमा छ ।</p> <p>संविधानसभा निर्वाचनका बेला कूल ६०१ मध्ये समानुपातिकको निम्ति छुट्ट्याइएको कूल ३३५ सदस्य विभिन्न सामाजिक समूह (आदिवासी जनजाति, मधेसी, खस-आर्य, दलित र पिछडिएको क्षेत्र) लाई आआफ्नो जनसंख्याको अनुपातमा वितरण गरिएको थियो ।</p> <p>यसअतिरिक्त राज्यको विभिन्न अंग र तहहरूमा जातीय जनसंख्याको अनुपातमा उपस्थिति र सहभागितालाई पनि समानुपातिक प्रतिनिधित्व भनेर बुझ्ने गरिएको छ ।</p>
<p>समावेशी लोकतन्त्र</p>	<p>समाजमा रहेका विभिन्न भाषा, जातजाति, लिंग, संस्कृति, धार्मिक र भौगोलिक क्षेत्रका नागरिकलाई राज्यका विभिन्न अंग र तहमा सहभागी गराउने व्यवस्थालाई समावेशी लोकतन्त्र भनिन्छ । यसले जातिगत वा भाषिक वा धार्मिक वा भौगोलिक कारण बहिष्करणमा परेका समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्छ ।</p>
<p>सहमति</p>	<p>कुनै विषयमा रहेका फरकफरक दृष्टिकोणहरूका बीचमा समन्वय गरी सबैलाई स्वीकार्य हुने साभा बिन्दुमा पुगी निर्णय गर्नु नै सहमति हो । तसर्थ सहमतिलाई सम्झौता भनेर पनि बुझ्न सकिन्छ ।</p>

सामाजिक न्याय	समाजका विभिन्न जातजाति, भाषाभाषी, लिंग, धर्म, क्षेत्र, वर्ग र तहहरूमा रहेको विभेद हटाउन र असमानता अन्त्य गर्न राज्यले आवश्यक नीति निर्माण गरी त्यसको कार्यान्वयन गर्नुलाई नै सामाजिक न्याय भनिन्छ ।
संविधान संशोधन	संविधानको कुनै प्रावधान थपघट वा परिवर्तन गर्ने कामलाई संविधान संशोधन भनेर बुझिन्छ । सामान्यतः संविधानको संशोधन केन्द्रीय व्यवस्थापिकाको दुई तिहाइ सदस्यको बहुमतबाट हुने गर्छ । तर संघीय शासन प्रणालीमा सामान्यतया संविधान संशोधन गर्न प्रादेशिक सहभागिता र संलग्नता पनि अनिवार्य गरिएको हुन्छ । संघीय व्यवस्थामा संविधानको संशोधन निम्न तीन प्रक्रियाबाट हुने गर्छ : एक, केन्द्रीय व्यवस्थापिकाको दुवै सदन संलग्न भएर; दुई, केन्द्रीय व्यवस्थापिका र सम्बन्धित प्रादेशिक व्यवस्थापिका मात्र संलग्न भएर र तीन, केन्द्रीय व्यवस्थापिका र सबै प्रदेशका व्यवस्थापिकाहरू संलग्न भएर ।
संवैधानिक अदालत	<p>संवैधानिक अदालत संवैधानिक विवादमा अन्तिम फैसला गर्ने र संविधानको अन्तिम व्याख्या गर्ने अधिकार प्राप्त न्यायिक संस्था हो । विश्वका संवैधानिक अदालतलाई न्यायिक पुनरावलोकनसम्बन्धी अधिकार, मौलिक हकको संरक्षणसम्बन्धी अधिकार, निर्वाचनसम्बन्धी विवाद निरूपण तथा संघीय एकाइहरूबीचको विवादमा निहीत कानूनी प्रश्नहरू निरूपण गर्नेसम्बन्धी अधिकार प्रदान गरिएको पाइन्छ ।</p> <p>प्रथम संविधानसभाको रापुराबाँसको प्रतिवेदनमा संघ र प्रदेश, प्रदेश र प्रदेश, प्रदेश र स्थानीय तह, प्रदेश र विशेष संरचना, स्थानीय तह र विशेष संरचनाका क्षेत्रहरूबीच संविधानद्वारा सूचीकृत अधिकारका विषयमा वा संवैधानिक व्याख्याका विषयमा कुनै विवाद उत्पन्न भए त्यस्तो विवादको सुरु कारबाही र किनारा गर्ने अधिकार संवैधानिक अदालतलाई हुने भनी प्रस्ताव गरिएको थियो ।</p>

Autonomous region and its jurisdiction	<p><i>Autonomous region</i> is generally a cultural-political-territorial unit to be created in defined territory of the country for the targeted minority groups living in a particular cluster. In such a system the targeted minority groups enjoy autonomy in political, economic and cultural affairs. In some countries, the power of autonomous region is stated in the constitution but in some other countries the provinces are trusted to delegate the power of autonomous region.</p> <p>As proposed by the first Committee on Restructuring of State and Distribution of State Powers (CSRDSP) minorities living densely or as the largest group in their own historical land are entitled to get autonomous regions. The first CSRDSP proposed a list of 22 autonomous regions, however, numbers might be increased or decreased as necessary. A total 20 items that fall under the jurisdiction of autonomous region include harnessing of natural resources, customary governance, cultural affairs and others related to day to day life of the people. Autonomous region is granted a legislative power to frame the law under its jurisdictions in the given territory.</p>
Administrative federalism	<p>In administrative federalism the central government sets legal standards and policy and local governments implement this policy, hence, their role is indeed heavily focused on administration of federal law. However, the local level of government also powers to make laws, in-line with national policy and within defined areas of competence. Variations are possible - regions may have more or less law making power and some central laws (typically, e.g. migration) may also be administered by the centre.</p> <p>Germany is an example of administrative federalism. In Germany, the lander (provinces) governments are represented in the <i>Bundesrat</i> (the federal chamber of the national Parliament) which enables the lander to participate in making the laws that they will administer.</p>

<p>Affirmative action</p>	<p><i>Affirmative action</i> means an incentive or opportunity which provides specific advantage to members of disadvantaged and marginalized groups (i.e. women, children, old aged and physically or mentally disabled) and/or others which live in a socially, economically or educationally disadvantageous position (e.g. dalit, janajati, madheshi etc). Mandatory affirmative action provisions may exist in areas like education, health, social security etc. Countries, e.g. USA, Canada, India, Malaysia, South Africa etc have adopted different affirmative action measures, including funding, subsidy, quota, and preferential treatment to the targeted marginalized groups and backward communities. People belonging to low classes and excluded groups are expected to get benefit from the provision of affirmative action which contributes to their empowerment.</p> <p>In Nepal, people like dalit, women, children, old aged, physically or mentally disabled, janajati, madheshi etc are considered as groups which are deprived from opportunities and living in backward and marginalized communities. The 1990 constitution had a provision for affirmative actions to women, children, old aged, physically or mentally disabled and to others who live in disadvantageous position socially, economically and educationally. However, since this was put in section of Directive Principles of the State Policy, its implementation by the state could not be enforced through action in the courts. The new constitution under making is expected to provide for affirmative action in a way which makes implementation binding upon the state. Reservation of 45% seats to women, dalit, indigenous people, madheshi and backward regions in government jobs is an example of affirmative action.</p>
---------------------------	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

Common identity	<p>Common identity is an identity shared amongst peoples. Identity can be based on a number of foundations, and common identity exists when one of these bases of identity is shared amongst more than one individual group. Common identity can be shared between two people of the same religion; or between millions of people of the same nationality. Common identity is a layered concept. Parts of one individual's identity can be held in common with different groups, leading to the formation of a myriad of political, social, economic and cultural alliances.</p> <p>In the context of Nepal's federal debates, common identity usually refers to national identity.</p>
Central rule at province	<p>In case of suspension or dissolution of a provincial government or legislature, the federal government takes over the power, functions, and duties of such government and legislature until the formation of a successor provincial government and legislature. This is called federal rule in a province.</p>
Caste	<p><i>Caste</i> refers to the people belonging to the Hindu social order. They are stratified into four hierarchical orders: Brahmin, Chhetri, Baishya and Sudra. They hold different caste titles.</p>
Cluster	<p><i>Cluster</i> refers to a homogeneous settlement of particular caste/ethnic groups in a given territory. Nepal does have clusters of many caste/ethnic groups in their own homeland, for instance Rai and Limbu clusters in eastern hill, Magar and Tamu clusters in western hill, Madheshi cluster in eastern tarai, Tharu cluster in western tarai and Chhetri cluster in far-west hill.</p>

Civil rights and collective rights	<p><i>Civil rights</i> refer to equal rights guaranteed to all citizens of an independent and sovereign country. Such rights are equal for all citizens irrespective of their caste/ethnicity, language, religion, culture, sex, class etc.</p> <p>A <i>collective right</i> is a group right granted to a particular community or group, e.g. rights of women, dalit rights, rights of indigenous nationalities, rights of people living in backward regions, minority rights etc. By provisions of reservation, affirmative action, or guarantee of representation in public spheres, the state can provide collective rights to particular communities. Such a system of collective rights is not perceived as contravening equal rights of individual citizens. It is a tool to realize substantive equality for all in practice.</p>
Customary Law	<p><i>Customary law</i> recognizes social, cultural and religious practices, including community justice systems, which exist as traditional usages. Customary practices that are contrary to democracy and universal human rights e.g. child marriage, dowry, bonded labour etc are not permissible.</p>
Concentrated settlement	<p>This refers to a place in which there live a high density of people belonging to a particular caste/ethnic or linguistic group.</p>

Consensus	<p><i>Consensus</i> is an approach to decision making which involves the continuing of deliberation and discussion until eventually divergence of approaches eventually turns into convergence on a position which everyone is prepared to accept. While reaching consensus requires the ability to compromise, not all compromises are consensus.</p>
Constitutional amendment	<p><i>Constitutional amendment</i> is a change to, addition to or repeal of constitutional provisions. In unitary systems, a constitutional amendment often requires a higher degree of support than a simple majority, for example a two-thirds majority vote in the national parliament. But in federal system, provincial involvement is also required for constitutional amendment. In a federal system, there are three common ways of undertaking constitutional amendment: one, amendment by a decision of both houses of national parliament; two, amendment through involvement of national parliament and concerned provincial assembly; three, amendment through involvement of national parliament and an assembly of all provinces. In some countries, i.e. Australia, referendum is also required for amendment of the constitution.</p>
Concurrent list	<p><i>Concurrent list</i> means joint powers to be exercised simultaneously by the central government and by each provincial government in its own respective territory.</p> <p>The first CSRDSP proposed a list of 27 concurrent matters, including subjects like family planning, mass media, tourism, insurance, infrastructure development, industry etc to be exercised by both the centre and province. In case of contradiction between national law and provincial law on such subject matters, the central law prevails.</p>

Centre and its jurisdiction	<p><i>Centre</i> refers to the central government of federal structure. The central government leads and coordinates the activities of all units, i.e. province, local government and special structures. The central legislature makes laws in areas under its jurisdiction that are applicable in all over the country. Jurisdiction of the centre means the subject matters enlisted in the federal list and concurrent list.</p> <p>The first CSRDSP made a list of 30 items under jurisdiction of the centre that includes subjects like defense, army, foreign affairs, currency etc. The centre has right to make law related to the listed items which are applicable all over the country.</p>
Constitutional court	<p>A <i>constitutional court</i> is a judicial institution which has authority to give a final verdict on constitutional issues and is the final arbiter of constitution. Often a constitutional court is vested with the powers such as judicial review, protection of fundamental rights of citizens, decision on disputes related to election, and resolution of disputes between federal units.</p> <p>As proposed by the first CSRDSP, the constitutional court of Nepal will look after the cases which involve issues of authorities allocated by constitution between centre and province, between one province and another, between province and local government, between province and autonomous region; and also the cases that require interpretation of constitution or judicial review.</p>

Capability	<p><i>Capability</i> is understood as a measuring variable which explains whether the proposed provinces are likely to be viable in terms of natural resources and economic development. The four criteria of capability adopted by the first CSRDSP are as follows:</p> <p>A. Economic interrelationship: This refers to economic conditions within a province and also to the level of economic interdependence with the neighboring provinces.</p> <p>B. State of infrastructure: The level of infrastructure development, e.g. road, electricity, education, communication etc, in a given territory of the province.</p> <p>C. Availability of natural resource: This refers to the availability of natural resources, e.g. land, forest, water, biodiversity etc, within the territory of the province.</p> <p>D. Administrative convenience: This refers to the physical character of province and the proposed provincial capital in terms of accessibility to the services, e.g. administrative, judicial, security and others, to the people living in different parts of provincial territory.</p>
Centre-province relations	<p>In a federal system, centre and province exist as two distinct entities. The relation between them is largely determined by the nature of division of state power between them. In some federal countries, the centre is strong and capable to influence and intervene in provincial affairs: in other federal countries, provinces enjoy a greater autonomy, and the centre is not allowed to interfere in provincial affairs. For smooth functioning of federal system, relations between centre and province should be based on mutual cooperation, coordination and coexistence.</p>

<p>Centralized and decentralized federalism</p>	<p>A federal system which allocates all or most significant powers to the centre and less significant powers to provinces is called <i>centralized federalism</i>. In this system, the centre becomes very powerful as all significant powers (i.e. international affairs, internal security, fiscal affairs) are vested with the center, and provinces are confined to power of local service delivery or framing locally concerned policy only. India is an example of centralized federalism.</p> <p>In a system of <i>decentralized federalism</i>, a province enjoys a greater level of autonomy and right to self determination. Generally, the central government does not intervene in provincial affairs.</p> <p>As proposed by first CSRDSP, the centre would have residuary power; it would be able to dissolve a provincial legislature and government under specified conditions; provinces would not be able to have their own provincial constitution; and more than three fourth of national revenue would go to the central treasury. The proposed federal model for Nepal can be labeled as centralized federalism.</p>
<p>Competitive and cooperative federalism</p>	<p>In <i>competitive federalism</i>, centre and province compete with each other. It permits the centre and the province to live as two independent entities, and the sovereign power of the country is divided between centre and province. The power of the centre will be confined to those matters listed under its jurisdiction, while provinces become very powerful and fully independent in the remaining areas. This is, therefore, considered as an extreme form of decentralized federalism.</p> <p>In a system of <i>cooperative federalism</i>, both centre and province collaborate with each other and share a collective responsibility, additional to the constitutional provision for a division of powers between centre and province. Both centre and province are bound together through joint powers in a number of areas. Centre and province collaborate in policy formulation and in service delivery tasks. If disputes arise, national law and policy prevail over provincial law and policy.</p>

Dalit and its rights	<p><i>Dalit</i> is a community which is suffering discrimination in economic, social, cultural, political and educational spheres: the reason of this backwardness is rooted in the practice of untouchability. Dalits of Nepal can be categorized into two groups, hill dalits and tarai dalits, which are different in the language they speak and culture they practice.</p> <p>Generally, Dalits are treated specially by providing provisions like reservation, affirmative action and others to ensure their presence in areas like education, health, employment and political structure. An end of untouchability is their main concern.</p> <p>The first CSRDSP tended to address the question of how dalits can benefit from federal system. It recommends a preferential right for dalits in sectors like education, health, employment and land distribution. It suggests proportional representation of dalits (in proportion to their size of population) in both governmental and non-governmental sectors, and additional representation to all level of elected bodies of the state apparatus. The first CSRDSP recommends additional representation of dalits, 5 percent at provincial assembly and 3 percent at national assembly.</p>
Diversity	<p><i>Diversity</i> refers to a heterogeneous society consisting of people with different caste/ethnic, linguistic, cultural, religious and geographical backgrounds. Nepal is one of several multiethnic countries of the world. Federalism is considered as the best system to manage social diversity.</p>

Ethnic federalism	<p>There is no universal definition of ethnic federalism nor is there uniformity in practice. Nevertheless, by putting together the experiences of Ethiopia, Belgium and Bosnia-Herzegovina, which are generally considered as ethnic federal countries, one can conclude that ethnic federalism has the following four characteristics: One, provincial structure (name and territory) is constituted on the basis of historical land of the targeted ethnic group. Two, the targeted group of a province is entitled to have a prerogative right in political posts, preferential right in administration, and first right in natural resources. Three, the provincial government is granted a high level of autonomy and right to self-determination. And four, the central legislature, executive and judiciary is composed by a provision of ethnic based representation.</p>
Economic equalization	<p>Provinces will not be equal in terms of scale of economic development; some will be relatively more developed than others. The mechanism of reducing the financial gap between developed and underdeveloped provinces is known as a system of economic equalization. This ensures that least developed provinces get special priority when distributing the national consolidated fund.</p>
Extinct group	<p><i>Extinct groups</i> are those living as tiny minorities whose language and culture are heading towards vanishing. People like Kusunda, Raji, Meche, Raute etc are placed in this category of vulnerable groups.</p>

Excluded group	<p><i>Excluded group</i> refers to a group who are historically denied the rights, opportunities and access to natural resources due to discrimination done by society and state. They indeed are denied representation and participation in the decision making process. They are thus economically poor and politically marginalized groups.</p> <p>The first CPRMMG defined that excluded are those groups who are placed outside the state power structure due to different reasons, i.e. caste discrimination and untouchability; discrimination in language, culture, religion, sex and region; and physical and mental disability.</p>
Electoral quota	<p><i>Electoral quota</i> is one of the ways to ensure representation in elected bodies of the state. This system is generally adopted in a multiethnic state to ensure due representation of the excluded groups in decision making process at political level.</p> <p>For the election of the CA held in April 2008, out of total 601 members, 335 seats were filled through the component of proportional representation. While transforming the popular votes obtained by political parties into seats, these seats were, according to the Constituent Assembly Election Act 2008, distributed as following: 37% for indigenous nationalities, 31% for madheshis, 30% for Others; 13% for dalits and 4% for backward regions. (Explanation: As a number of candidates represent more than one group, the sum total of the percentage of the candidates of all groups is more than one hundred.)</p>

<p>Federalism: Autonomous council</p>	<p>The SRHLRC envisages the provision of autonomous council which may enjoy a greater power than local government and autonomous region but less than the power of a province. An autonomous council is likely to advance into a province in the future.</p>
<p>Federal judicial system : integrated and parallel</p>	<p>Federal countries don't have a unified legal system: some have adopted an <i>integrated judicial system</i> and others a <i>parallel system</i>. To have only one judicial system, even if a country is federal, is understood as integrated judicial system, for example, Indian judicial system.</p> <p>A federal country with parallel judicial system recognizes a dual judiciary. Both the national court and provincial court have rights to take final decisions on judicial matters on subjects within their own respective areas.</p> <p>The Committee of Judicial System of the first CA proposes an integrated judicial system, in which there will be three tiers of judicial institutions, supreme court, appellate court and local court.</p>
<p>Federal model</p>	<p>There are a number of varieties of federal model practiced in the world. Some adopt ethnic federalism but others live with administrative federalism. Some of them use territorial federalism but others follow identity based federalism.</p>

<p>Fiscal federalism</p>	<p>A federal system consists of two or three tiers of government. <i>Fiscal federalism</i> involves assessing the income (e.g. taxation) and expenditure made by each level of government, and sharing (and possibly also redistributing) revenues among different levels of government to correspond with expenditure. Each of the Centre, Province and Local government enjoys autonomy for collection of revenue and expenditure in areas that fall under their own jurisdiction. The making and regulation of national financial and monetary policy and inter-governmental fiscal transfers also fall under fiscal federalism.</p>
<p>Fiscal Commission</p>	<p>In federal countries, a <i>fiscal commission</i> is usually provided to look after the tasks of sharing of revenues between centre and provinces and allocation of central grants in spirit with economic equalization. Generally such a commission is constituted by independent experts to keep these matters away from politicization along party lines.</p> <p>The first CNRERDR of the CA proposed a three-member National Fiscal Commission. Having such a provision, it is expected that the task of distribution of revenue will be neutral and effective.</p>
<p>First rights</p>	<p>First right is generally granted to the native people and local community. With such rights, they are entitled to be the first beneficiary from the harnessing of natural resources and other local resources available in their own territory.</p>

Free Prior Informed Consent (FPIC)	An arrangement that consent from relevant indigenous and ethnic groups should be taken prior to the use of ancestral land and natural resources is provided in the ILO 169 and in the United Nations Declaration on Rights of Indigenous People. Such arrangements are also claimed in relation to copying of traditional knowledge and skills. Such rights are known as free prior informed consent (FPIC).
Geographical identity	<i>Geographical identity</i> refers to an identity constructed on the basis of physical geography, i.e. mountain, hill, tarai and inner-tarai etc. It also applies to identity formed on the basis of river-basin, e.g. Koshi, Gandaki, Karnali etc.
Identity based federalism	<p>In identity based federalism, provinces are constructed (name and territory) primarily on the basis of ethnic or linguistic or cultural identity while taking into consideration other factors, in particular capability. Unlike administrative or territorial federalism which gives priority on physical geography in crafting provinces, identity based federalism opts for ethnic based human geography. Identity based federalism is different from ethnic federalism since it (identity based federalism) does not permit the provisions of prerogative or preferential or first rights to any social groups. Besides, the system of representation or appointment to central organs, i.e. executive, legislative and judiciary, will be made on a territorial basis, not on an ethnic basis.</p> <p>The proposal of the SRHLRC was close to identity based federalism.</p>

Identity	<p><i>Identity</i> refers to recognition of a group based on caste/ethnicity or language or culture or religion or class or region/territory or sex or occupation.</p> <p>The CSRDSP adopted identity and capability as two bases for constituting federal units. Identity is placed as the prime criterion and it is defined in following five aspects:</p> <p>A. Ethnic/community identity: A distinct social group having its own oral or written history, culture, language and tradition, e.g. Limbu, Rai, Tamang, Magar, Gurung, Madheshi, Tharu, Brahmin, Chhetri etc.</p> <p>B. Linguistic identity: A distinct social group having its own mother tongue, e.g. Khas or Nepali, Maithli, Bhojpuri, Awadhi etc. Dense settlement of a particular linguistic group is considered as one of the bases of demarcation of provinces.</p> <p>C. Cultural identity: Apart from caste/ethnicity and language, a collective identity of people is also constructed on the basis of culture. A recommendation has been made by the CSRDSP that a province can be crafted encompassing the people who share a common culture and live in particular cluster.</p> <p>D. Continuity of settlement in a territory: Continuity of settlement in a territory means continuity of dense settlement of a target group in a territory. This may be taken into account on its own, or in conjunction with the definition of a province on the basis of ethnic or linguistic or cultural identity.</p> <p>E. Historical continuity: Historical continuity means the consideration of the historical homeland of the targeted groups as the basis of identity based provinces.</p>
----------	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

Interdependence	<p>One way or other, provinces are dependent on each other. In pursuance of collective goals, for arrangement of inter-provincial services (e.g. education, transportation etc), for management of inter-provincial trade and commerce, for mobilization of natural resources, and to resolve inter-provincial disputes, there should be mutual cooperation among the provinces of a federal country.</p>
Inter-provincial relations	<p><i>Inter-provincial relations</i> are a multi-dynamic subject that takes both bilateral and multilateral forms. It contains elements of both cooperation and conflict. Mutual cooperation among the provinces is inevitable on subject of common interest, inter-provincial trade and commerce, collective utilization of natural resources, protection of environment etc.</p> <p>The first CSRDSP provided a guideline that inter-province relations should be guided by the principles of mutual cooperation, coordination and coexistence. Furthermore, it has proposed full freedom in human mobility and transportation of goods from one province to another.</p>
Inter-provincial council	<p>Federal countries often have an <i>inter-provincial council</i> or equivalent mechanism to deal with subjects like formulation of national development policy, coordination between centre and provinces for economic development, dispute resolution among the federal units, and taking decisions on national importance.</p> <p>The first CSRDSP proposed the institutional arrangement of an inter-provincial council to resolve disputes between centre and province and between one province and another province. This council would forward those political disputes which remain unsettled despite its efforts to the national legislature to take final decision.</p>

Indigenous nationality	<p><i>Indigenous group</i> refers to an ethnic group having its own distinct culture, different language, separate tradition, native land and its own oral or written history.</p> <p>In Nepal, ethnic groups or nationalities are assigned to those groups which do not belong to a system of Hindu castes order on the basis of origin. They may also be treated as indigenous groups. All nationalities may not necessarily be indigenous. The government of Nepal listed 59 ethnic groups as indigenous nationalities. In terms of the UN Human Development Index 1998, indigenous nationalities are categorized into five groups: advanced, disadvantaged, marginalized, most marginalized and vulnerable.</p>
Inclusive democracy	<p>The principle of <i>inclusive democracy</i> stands for the representation and participation of people belonging to different caste/ethnicity, language, culture, religion, sex and region in the state apparatus at all levels. It seeks to ensure meaningful participation of the people who are excluded on account of caste/ethnicity, language, religion, culture, sex and region.</p>
Khas-Arya	<p><i>Khas-Arya</i> refers to people from hill Hindu castes, including Brahmin, Chhetri, Thakuri, and Dasnami. Though hill dalits belong to the same culture group, dalits have politically constructed identity as a separate group entitled to have special rights and opportunities. Whether hill dalits should be placed in category of Khas-Arya is thus still a debatable issue. According to an agreement on May 2012 made between the government and stakeholders, KhasAryas are also enlisted on the list of indigenous people of Nepal.</p>

Local government and its jurisdiction	<p><i>Local government</i> refers to the third layer of government in a three tier federal system as proposed in Nepal and its powers is also guaranteed by the constitution. However, powers of local government in two tier federal system are not provided by the constitution but by parliamentary Acts. Local units get different name in different countries i.e. Gram Panchayat in India, Commune in Switzerland, County in Canada etc. Local unit may be one tier (i.e. <i>Gaunpalika/Nagarpalika</i> as proposed by the CSRDSP) or two tier (i.e. District Development Committee and Village Development Committee/Municipality as exist in Nepal now).</p> <p>The first CSRDSP allocated a list of 20 powers to the local government that include services related to day to day affairs of the common people.</p>
Largest community/group	<p>The term <i>largest community</i> or <i>largest group</i> refers to the targeted caste/ethnic group of a province or an autonomous region which has advantage of having a higher population within the given territory than any other distinct social group.</p>
Madheshi	<p><i>Madheshi</i> is a broad common identity given to the people of non-hill origin that includes plains castes, plains ethnic groups and Muslims, although each of these non-hill origin groups also has its own distinct identity. For instance, a large number of Tharus, a plains ethnic group, assert their separate identity different from madheshi identity. Similarly, Muslim is also a distinct identity.</p>

Multiple identities	<p><i>Multiple identities</i> refer to a combination of two or more than two caste/ethnic or linguistic or cultural identities. For instance, a person or group may be Limbu in terms of ethnic identity and the same person or group is Nepali in terms of national identity; respecting these two identities (Limbu and Nepali) together is what we call multiple identities. A broader national character can be recognised through multiple identities.</p> <p>The use of multiple names for provinces, e.g. Tamuwan-Gandaki, Limbuwan-Kirat-Koshi etc can label provinces formed on the basis of multiple identities. This can also be titled as <i>mixed identity</i>.</p> <p>Whether the naming of provinces is based on single identity or multiple identities, all provinces are multiethnic in functional attributes that all citizens living in a province would have equal rights without any discriminatory provisions.</p>
Marginalized group	<p><i>Marginalized groups</i> are those who become backward in terms of education attainment, social status, economic well being and political participation as a consequence of faulty policy of state.</p> <p>The first CPRMMG defined, "Marginalized groups are those communities which are forced to become backward due to their disadvantaged positions in education, society, economy, health, politics, caste/ethnicity, language, religion and sex. This also implies the most marginalized and vulnerable groups.</p>

<p>Minority and Majority community</p>	<p>Minority refers to a group numerically inferior to the rest of population of a state, in a non-dominant position, whose members are backward in terms of economic, social and educational status and have been subjected to oppression and discrimination. Such group has distinct ethnic, religious and linguistic characteristics, whose members show a sense of solidarity to preserve such characteristics. A sociological minority is not necessarily a numerical minority- it may include any group that is subnormal with respect to a dominant group in terms of social status, education, employment, wealth and political power.</p> <p>Following numerical criteria, a majority group means a community consisting more than a half of the total population living within an area. A dominant group, irrespective of the size of its population, is also treated as the majority group.</p> <p>Committee for Protection of Rights of Minority and Marginalized Group (CPRMMG) of the first CA defined, "Minority refers to groups which are subjected to all forms of discrimination and linguistic groups who are suffering from such discrimination and suppression". Excluded and marginalized groups, i.e. women, dalit, indigenous nationalities, madheshi etc are also treated as minority groups. <i>Tiny minority</i> refers to a group whose population is numerically very low; which does not have any access to state power; and which is vulnerable, such as Raute, Kusunda etc persecution by the state. It also includes numerically low-size ethnic, religious.</p>
----------------------------------------	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

Multinational state	<p><i>Multinational state</i> refers to a country inhabited by many distinct social groups or nationalities with recognition of the distinct identity and distinctiveness of each community. Nepal, being a multiethnic, multilingual, multi-religious and multicultural, is a multinational state.</p>
Non-territorial province	<p><i>Non-territorial province</i> refers to a governing structure to be created in line with identity of a particular social group but without defined geographical territory. It takes the country as a whole as one constituency. It may apply when minorities are spread out in different parts of the territory of the same state, yet feel a common identity.</p> <p>The idea of non-territorial province in Nepal that emerged in course of federal discourse has a specific meaning. It is a political space to be arranged for an oppressed group whose settlement is not confined to particular area of the country but rather spread all over the country. Such a non-territorial province may be formed by the elected representatives of the targeted social group. Such a province will have executive power to frame policy and planning for the interest of the targeted community. The State Restructuring High Level Recommendation Commission (SRHLRC) recommends a non-territorial dalit province.</p>

<p>Natural Resource Commission</p>	<p>Federal countries may have a Natural Resource Commission which looks after harnessing of natural resources and resolution of conflicts among the provinces on issues of natural resources.</p> <p>Committee for Natural Resources, Economic Rights and Distribution of Revenue (CNRERDR) of the first CA proposed a provision to establish a three-member Natural Resource Commission. The Commission is expected to work for protection and utilization of natural resources. Besides, this helps to settle the problems arise among the provinces in sharing the benefit of natural resources.</p>
<p>Naming</p>	<p>Experiences of federal countries all over the world suggest different stories about the naming of provinces. Some countries adopt ethnic or linguistic or cultural identity, while other countries go for geographical setting or historical memory or religious places or rivers when giving names to provinces. Some countries go for a mixed model, naming some provinces in line with ethnic identity and others with non-ethnic names.</p> <p>As proposed by the first CSRDSP, the name of a province can be changed by provincial assembly provided it is endorsed by the central parliament. In the case that the central parliament refuses to endorse, the final decision will be made by a referendum at province level.</p>

National identity	<p>For a multiethnic country, national identity is a composite whole of diverse caste/ethnicities, different languages and multiple cultures. A sense of ownership of broad national symbols and values by people of different social groups living in different parts of the country is also an expression of a national character.</p> <p>While defining the Nepali nation, the Interim Constitution 2007 and Constitutional Committee of the first CA used the same words: "Having multiethnic, multilingual, multi-religious and multicultural characteristics with common aspirations and being united by a bond of allegiance to national independence, integrity, national interest and prosperity of Nepal, all the people of Nepal collectively constitute the nation".</p>
Nation	<p>Following the Western concept, <i>nation</i> refers to a social group which is distinct from other social groups of the country because of its culture, history and social setting. To say it in other words, nation is a group of people who share a common identity based on their own distinct language or religion or culture or history and/or a combination of all these elements. The impact of the western notion of nation in Nepal is evident in that the term nationalities have increasingly been used to refer to the ethnic groups of Nepal.</p> <p>The words nation, state, country are however also often used to denote the same thing as each other. For instance, the Interim Constitution 2007 defines Nepal nation, "Having multiethnic, multilingual, multi-religious and multi-cultural characteristics with common aspirations and being united by a bond of allegiance to national independence, integrity, national interest and prosperity of Nepal, all the people of Nepal collectively constitute nation".</p>

<p>Federalism: Special structure in a federal set up</p>	<p>In addition to main structures like centre, province and local government, some federal countries have arranged special structures in giving country specific contents to their own federal system.</p> <p>The first CSRDSP proposed a provision of special structure consisting of autonomous region, protected area and special area. Besides, the High Level State Restructuring Advisory Commission suggests to add two more special arrangements, i.e. autonomous council and non-territorial province.</p>
<p>Other Backward Classes (OBC)</p>	<p><i>Other Backward Classes (OBC)</i> are those communities which are subjected to economic, social and political deprivation but who are different from ethnic and indigenous people and dalits inhabiting the Tarai. The Government of Nepal has enlisted 36 caste groups inhabiting the Tarai/Madhes as Other Backward Classes (OBC) such as Kurmi, Barai, Nuniya, Rajdhob etc.</p>
<p>Protected area</p>	<p><i>Protected area</i> is a political unit to be provided to tiny minorities for the protection and promotion of their rights and interests.</p> <p>The first CSRDSP proposed the provision of a protected area for those indigenous groups who belong to tiny minorities or vulnerable or the most marginalized. This provision was suggested to respect their distinct identity, to protect their homeland and to promote their interests and rights.</p>

<p>Province and its jurisdiction</p>	<p><i>Province</i> in a federal system denotes a political unit with its distinct territory (exception: non territorial structure) and with its own executive, legislative and judiciary. Province's power is stated in constitution. Taking into account history, culture, geographical location, strategy and security interest of the country, some federal countries allocate many powers, including right to self-determination, to provinces. A province enjoys autonomy in areas under its jurisdiction which can give a true sense of self-rule. Encroachment on provincial autonomy is not permissible but collaboration with the center is desirable.</p> <p>As proposed by the first CSRDSP, the province enjoys a list of 28 powers, including education, health, communication, transportation, agriculture, land management etc. The provincial legislature makes laws in areas listed under province's jurisdiction.</p>
<p>Pluralism/plurality</p>	<p><i>Pluralism</i> is, in a general sense, the acknowledgment of diversity. It is a management of social diversity without discriminating against any caste/ethnicity, religion, language, cultural and region. In democratic politics, pluralism is a guiding principle which permits the peaceful coexistence of different interests, convictions and lifestyles. It allows competition among the political parties professing different philosophy, i.e. liberalism, socialism, communism.</p> <p>Pluralism is a contested issue in Nepal. Some want to establish it as one of the fundamental principles of the new constitution; but others don't want to put this provision in the constitution. It seems that there is political understanding to use the word plurality instead of pluralism.</p>

<p>Political prerogative</p>	<p><i>Political prerogative</i> is a provision that offers a special privilege to particular groups of society in composition of the political power structure.</p> <p>The first CSRDSP proposed a provision giving priority to the targeted group of province formed on the basis of ethnic identity and prerogative rights to each autonomous region for the post of chief executive of the provincial or autonomous region for the first two terms of office. But the SRHLRC suggested to delete this provision at province level.</p>
<p>Proportional representation</p>	<p><i>Proportional representation</i> is an electoral system in which popular votes obtained by political parties are translated into seats in an electoral body. Presence and participation of groups in different organs and levels of state in proportion to the size of group populations is also understood as proportional representation, and is used in practice in some countries.</p> <p>At the time of the CA election in 2008, 335 out of the total 601 seats were allocated to the component of PR system which was distributed to different social groups (indigenous nationalities, Madheshi, Khas-Arya, Dalit etc) in proportion to size of their own population.</p>
<p>Relation between Province and local government</p>	<p>There were three tiers of government in the first CSRDSP proposal for federalism in Nepal. Provinces and local government are autonomous over their respective jurisdictions. For smooth functioning of the federal system, relations between province and local government should be based on mutual cooperation, coordination and coexistence. First CSRDSP had proposed that subject matters that fall within the list given to provinces may be transferred to the list of local government in future as necessary.</p>

<p>Residual power</p>	<p>Any subject not listed under the jurisdiction of any federal units (centre, province, local government and autonomous area) is called a <i>residual power</i>. This power is vested in the provinces in most federal countries. However, in some countries the centre enjoys this power.</p> <p>As proposed by the first CSRDSP, the residual power is vested in the centre. However, SRHLRC recommends that both centre and province are entitled to exercise a residual power.</p>
<p>Ratification</p>	<p><i>Ratification</i> means final endorsement of any order or decision. Constitutions often contain provisions requiring mandatory endorsement by parliament of an order or decision taken by the government regarding a specified situation or matter. If the order or decision fails to be ratified, such decision or order ceases to have effect.</p> <p>As proposed by first CSRDSP, the dissolution or suspension of a provincial legislature or government by the president requires ratification by the federal legislature to have effect.</p>
<p>Reservation</p>	<p><i>Reservation</i> is a provision to be made for an excluded group to ensure its representation and participation in government, non-government and/or private sectors. Such benefits are provided by law in sectors like education, health, employment and social security, and in some cases in the area of political representation as well. With such provisions, it is expected that the excluded groups will be benefited and hence contribute to their empowerment.</p>

Rights of women	<p><i>Rights of women</i> are those rights and entitlements claimed exclusively for women. Such rights, though part of universal human rights, are associated with physical conditions, equality and dignity of women (for instance bodily autonomy), right to vote, right to hold government jobs, recognition of domestic works, reasonable and equal pay, right to ancestral property, reproductive health, maternity, freedom of marriage and recognition of guardianship etc.</p> <p>Rights of women are all those rights stated in the Universal Declaration of Human Rights, International Covenant on Civil and Political Rights, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. In addition, the Convention on Elimination of all forms of Discrimination Against Women (CEDAW) provides for specific rights of women.</p> <p>The CSRDSP tended to address a question that how women could be benefited from federal Nepal. It has proposed that women have equal rights with men on parental inherited property, divorce and equal pay for equal work; and they indeed have preferential rights on maternity, education, health, employment and social security. A provision for women's representation in proportion to size of their population at all level of state apparatus and leadership positions would also be defined within rights of women.</p>
-----------------	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

<p>Right to self-determination</p>	<p><i>Right to self-determination</i> is a multidimensional concept. International law recognizes a right to self-determination for 'people' who are essentially the inhabitants of a distinct country; such a right includes the right of a sovereign country. Generally, it is used to express internal and external sovereignty of countries which became independent from the past colonial rule. According to Leninist principle, it includes right to secession of a federal unit. Currently, such a constitutional arrangement is provided only in Ethiopia. Otherwise, right to self-determination is defined as a collective "people's right" to govern their affairs. This, however, does not equate to a right to nationhood, but at a minimum ensures the right of a people to preserve its language and heritage. It also grants some political autonomy rights. Exercise of such rights should not however contravene the rights of other communities.</p> <p>In Nepal, there is no common understanding about rights to self-determination. For instance, the Constitutional Committee of the first CA equates it as individual rights; the Committee for Protection of National Interest of the first CA defined it as rights of federal units (i.e. province and local government); and the CSRDSP recognized it as group rights. Nevertheless, all these three committees of the first CA stand together for limiting its scope to exclude any implication of a right to secession.</p>
------------------------------------	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

Referendum	<p><i>Referendum</i> is a mechanism to exercise direct democracy. In this system, all adult people participate themselves in taking a decision through voting on a crucial issue of national importance, rather than through their elected representatives.</p> <p>The first CSRDSP proposed referendum as an alternative process to take decisions on proposals to change the name, number and territory of provinces.</p>
Special area	<p>As proposed by the first CSRDSP, <i>special area</i> is a political unit to be created for those minority and backward groups which are left out in the framework of autonomous region and protected area. It also includes particular geographical area that needs a special treatment for its development.</p>
Single identity	<p><i>Single identity</i> means an identity formed on the basis of one criterion only, which may be caste/ethnicity or language or culture.</p> <p>The first CSRDSP's proposed provinces, Tamuwan, Magrat, Limbuwan, Newa etc are labeled as provinces formed on the basis of a single identity at provincial level. Nevertheless, a broader national character remains in setting with a multiple identity.</p>
Social justice	<p><i>Social justice</i> refers to distinct policy incentives which may be framed by the state and government. It offers an opportunity to disadvantaged sections of the society. It aims to reduce inequality and discrimination among the people of different caste/ethnicity, language, sex, religion, region, class etc.</p>

Symmetric and asymmetric federalism	<p>Under <i>symmetric federalism</i>, all provinces possess equal powers. In a system of <i>asymmetric federalism</i>, the rights of provinces will be different from one to another. Some provinces are vested with more rights than others. For instance, Kashmir, one of India's 28 states, enjoys many powers - including the power of making its own State Constitution - which are not granted to other states of India.</p> <p>The CSRDSP adopted a system of symmetric federalism.</p>
Suspension and dissolution	<p>If any province acts in a manner to jeopardize national sovereignty, integrity and the law and order situation, the Head of State, on recommendation of the Federal Government, can warn, dismiss or dissolve the Provincial Government and Legislature, as required. Such provision was proposed by the first CSRDSP. However, the High Level Advisory Commission on State Restructuring has proposed removal of peace and security as a ground for dissolution of a provincial government and legislature.</p>
Secularism	<p><i>Secularism</i> entails many things, e.g. non-interference of religion in state affairs and policy; equal treatment to citizens professing different religion; and that the state would not have its own official religion. The state's role to protect minority religions is not considered as contravening the secular principle.</p> <p>In the past, Nepal was known as a Hindu Kingdom, as was provided in the 1990 Constitution. Nepal was declared a secular state by a political proclamation in 2007; this was confirmed by the Interim Constitution 2007. Taking into account the way it is practiced in Nepal and India, secularism can be considered as a principle that respects all religions.</p>

State	<p>Four essential components of state are: territory, people, government and sovereignty. A <i>state</i> is an independent entity which has its own fixed territory, a population living in its own territory, a government to govern the country, and being sovereign internally and externally can take its own independent decisions. The state is the only institution that has legitimate authority to use force within its territory.</p> <p>Some federal countries use the term 'state' for their own federal units. In federal discourse in Nepal, the term state is also used as a synonym for province. The term Nepal is used to address the whole country of Nepal.</p>
State restructuring	<p><i>State restructuring</i> denotes a comprehensive and radical change in the nature and characteristic of the state.</p> <p>Restructuring the Nepali state entails a new set up known as republic, secular, inclusive, federal etc. The logic for transforming the country into a 'new Nepal' with above characteristics is well defined by the Interim Constitution 2007. "There shall be made progressive restructuring of the state with inclusive, democratic federal system of government by doing away with the centralized and unitary structure of the state so as to end discriminations based on class, caste, language, gender, culture, religion and region".</p>
Special rights	<p><i>Special rights</i> are distinct rights granted to backward communities only. Special rights aim at mitigating group inequality by providing special opportunity and benefit to such communities through provisions of reservation, affirmative actions and other measures.</p>

Territorial federalism	<p>In territorial federalism, provinces are constituted on the basis of physical geography or water-basin and/or combining both.</p> <p>Administratively, Nepal is divided into 5 development regions, 14 zones and 75 districts.</p>
Unity in diversity	<p>In a multicultural state, society is composed of diverse population in terms of caste/ethnicity, language and religion. Solidarity of such groups for a broader national interest and their alignment for a common goal is called unity in diversity.</p> <p>In Nepal in the past, unity in diversity was moulded in line with assimilation of diversity into one single language, one culture and one religion: whereas now it is realized that it is imperative that the country should respect different languages, religions and cultures to manage and accommodate the diversity of the country.</p>
Upper house	<p><i>Upper House</i> is the second chamber of a bicameral legislature, e.g. Senate of USA. It is, in federal countries, a House of provinces. For representation of provinces in the Upper House, some federal countries have adopted a method of equal number of representatives from each province: others follow a system of unequal distribution taking into account of the size of population of each province. There is no uniform practice about the power of the upper house. In some federal countries, it is as powerful as lower house. Particularly on areas like political appointment, constitutional amendment, economic equalization etc, the upper house can play a decisive role. In some other federal countries, the upper house is less influential, and its decisions can be overridden by the lower house.</p> <p>As proposed by Committee for Determination of Legislature of the first CA, the upper house of Nepal has very limited powers.</p>

Territorial demarcation	<p><i>Demarcation</i> means delineating the boundaries of federal units, i.e. provinces or local government. There is no uniform formula for territorial demarcation of provinces. Some federal countries consider caste/ethnic or linguistic or cultural based human geography (combination of ethnicity and territory) and some others opt for physical geography. While drawing the boundaries of provinces, many federal countries respected the historical homeland and some countries adopted existing administrative geography.</p> <p>While taking decisions on territorial demarcation of provinces, the CSRDSP followed the following criteria:</p> <p>Clustering of those caste/ethnic and linguistic groups whose population exceeds one percent of the national population.</p> <p>Accommodating other caste/ethnic and linguistic groups who live in identified clusters of the targeted group.</p> <p>Inclusion of buffer areas (villages located between and adjoining two proposed provinces where the majority population is not in a target group) within the territory of one of the two provinces on the basis of the numerical majority of the two targeted groups within the buffer area.</p> <p>Territorial demarcation of provinces made taking into account natural features, e.g. river, watershed and forest.</p>
-------------------------	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

<p>Unitary and federal system</p>	<p>A <i>unitary system</i> refers to a system in which the state power is constitutionally vested in the Centre only. In such a system, there exist only one executive, legislative and judiciary at central level. There may be a provision of local governments but only as branches of the central government. Some countries vest power to the local government under a legal provision for decentralization and devolution.</p> <p>A <i>federal system</i> entails at least two tiers of government to exercise state power. Some federal countries have a provision of special structures and/or local government in addition to center and province. Generally, each federal tier, center and province in particular, has its own executive, legislative and judicial branches of the government. The power of each level of government is guaranteed by the constitution. Federal system permits action by a shared government for certain common purposes, together with autonomous action by constituent units of government for regional purposes, with each level directly responsible to its own electorate.</p> <p>The Committee of State Restructuring and Division of State Power (CSRDSP, a committee of the first Constituent Assembly (CA), proposed a three tier federal structure that includes centre, province and local government. Besides, it provides a provision of special structure consisting of autonomous region, protected area and special area.</p> <p>The first CSRDSP provides executive, legislative, judiciary and other powers of each federal unit (centre, province, local government and autonomous region) and these are listed in annexes. Besides, it provides a concurrent list of power to be shared by both the central and provincial government.</p>
-----------------------------------	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------



यो संघीय शब्दावली, जनमानसमा विवादित रहेका संघीय शब्दहरूको उपयुक्त एवं साझा परिभाषा खोज्ने प्रयासस्वरूप आयोजना गरिएका नागरिक संवादहरूमार्फत गरिएको संग्रह हो ।

This Glossary on Federal Terms was compiled through citizen dialogues in an effort to come up with not only a proper, but also a shared, definition of contested federal terms based on a common understanding.



International IDEA

Strömsborg, SE-103 34,

Stockholm, Sweden

Tel: +46 8 698 37 00

Fax: +46 8 20 24 22

email: info@idea.int

website: www.idea.int

International IDEA, Nepal Office

Ward no. -4, Baluwatar, Kathmandu, Nepal

Post Box No : 8975, EPC 2865

Tel/Fax : 977-1-4432846

email : info-nepal@idea.int

website : www.idea.int